ΕΤΟΣ ΣΤ' — 1903 ✠ ΑΡ. 20 ✠ 15 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ

ΕΘΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΠΕΡΙ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ[1]

Ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, ἄλλο πνευματικὸν μέσον πρὸς προσηλυτισμὸν εἶνε τὰ σχολεῖά των. Οἱ Βούλγαροι ἀποπειρῶνται νὰ ἱδρύουν σχολεῖα οὐ μόνον εἰς τὰ βουλγαρόφωνα μέρη, εἰς τὰ ὁποῖα λειτουργοῦν σχολεῖα μὲ πολυάριθμον προσωπικὸν ἀρρένων καὶ θηλέων, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἑλληνόφωνα. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι συνήθως ἐκδιώκονται οἱ πεμπόμενοι διδάσκαλοι ἐκ τῶν χωρίων τούτων κάκιστα, ἀναγκαζόμενοι πολλάκις νὰ διαφεύγουν νύκτωρ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπόπειρα αὕτη μαρτυρεῖ τὴν τόλμην αὐτῶν καὶ ἀποφασιστικότητα. Καὶ ὡς περὶ τὸν ναόν, οὕτω καὶ περὶ τὸ σχολεῖον διεξάγεται δεινὸς ἀγών, ἀγὼν προσηλυτισμοῦ μαθητῶν, ἀγὼν ἐπιδείξεως σχολείων πολυαρίθμων. Καὶ ὡς γίνονται πολλάκις ἀπόπειραι πρὸς κατάληψιν τῶν ἐκκλησιῶν, οὕτω γίνονται καὶ πρὸς κατάληψιν διδακτηρίων. Οἱ Βούλγαροι θέλοντες νὰ ἐπιδείξουν τὰ σχολεῖά των, ὁδηγοῦν συνήθως τοὺς μαθητὰς εἰς περιπάτους ἀνὰ τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία, τάττοντες αὐτοὺς εἰς ἱκανὴν ἀπόστασιν ἀπ' ἀλλήλων, ἵνα ἐμποιοῦν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εἶνε πολυάριθμα τὰ σχολεῖά των! Δὲν θὰ λησμονήσω χαρακτηριστικόν τι ἐπεισόδιον ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου.

Γνωστὸν εἶνε ὅτι ἐν Θεσσαλονίκῃ κατελθόντες Βούλγαροι ἐκ τῶν χωρίων κατώρθωσαν δυστυχῶς νὰ συμπήξουν μικρὰν κοινότητα, διατηροῦντες καὶ ἐμπορικὴν σχολὴν καὶ παρθεναγωγεῖον ἐν αὐτῇ. Εἰς τὴν ἐμπορικὴν σχολὴν φοιτῶσι μόνον τρόφιμοι μαθηταί, ἀνερχόμενοι, καθ' ὃν χρόνον ὑπηρέτων ἐν Θεσσαλονίκῃ, εἰς 150 προερχόμενοι πολλαχόθεν τῆς Μακεδονίας. Οἱ πλεῖστοι τῶν μαθητῶν τούτων τρέφονται καὶ διδάσκονται δωρεάν, διότι κατὰ τὸ πλεῖστον τὰ σχολεῖα ταῦτα ὡς καὶ τὰ πλεῖστα τῆς Μακεδονίας συντηρεῖ τὸ ταμεῖον τοῦ βουλγαρικοῦ κομιτάτου. Τὰ σχολεῖα λοιπὸν ταῦτα τῆς Θεσσαλονίκης συχνότατα ποιοῦνται σχολικὰς ἐπιδείξεις ἀνὰ τὰς κεντρικὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως διὰ νὰ παραστήσουν, ὅτι καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ εἶνε Βούλγαροι πολλοί. Αἱ ἐπιδείξεις αὗται λαμβάνουν χαρακτῆρα κωμικὸν κατὰ τὴν ἄφιξιν ξένων πλοίων. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι εἶχε καταπλεύσει εἰς τὸν λιμένα ἰσχυρὰ μοῖρα Ἀγγλικοῦ στόλου. Κατὰ πάσας τὰς ἡμέρας, καθ' ἃς τὰ πλοῖα ταῦτα ἦσαν προσωρμισμένα εἰς τὸν λιμένα, ἡ βουλγαρικὴ ἐμπορικὴ σχολὴ καὶ τὸ βουλγαρικὸν παρθεναγωγεῖον ἔκαμνον τὸν περίπατόν των εἰς τὴν παραλίαν, τεταγμένων τῶν μαθητῶν ἀραιά, ὥστε νὰ φαίνωνται ὅσον ἦτο δυνατὸν περισσότεροι οἱ μαθηταί! Καὶ ἡ παρέλασις αὕτη ἡ βουλγαρικὴ διήρκεσεν ἐπὶ ὥρας ὁλοκλήρους. Ἀλλ' ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν τῷ μέλλοντι ἐκρύβησαν εἰς τὸ κέλυφός των ἕνεκα τῆς ἑξῆς ἀντεπιδείξεως, ἣν ἔκριναν ἀναγκαῖον νὰ διοργανώσουν τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα. Διατρίβων ὁ Ἕλλην ἐν Μακεδονᾳ φανατίζεται ἐπὶ τοσοῦτον καὶ δικαίως, ὥστε πᾶς Βούλγαρος θεωρεῖται ὡς ἀτομικὸς ἐχθρός, καὶ ὡς εἶνε πράγματι, ἀφ' οὗ μισεῖ θανασίμως τὴν πατρίδα μας. Τὸ προσωπικὸν λοιπὸν τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ γυμνασίου βλέπον τὰς μικρὰς αὐτὰς ἐπιδείξεις τῶν ὀλιγαρίθμων Βουλγάρων ἐνώπιον τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου, διωργάνωσε σχολικὴν ἀντεπίδειξιν, τὴν ὁποίαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη θὰ ἐνθυμοῦνται οἱ Θεσσαλονικεῖς. Διετάχθησαν πάντες οἱ διδάσκαλοι τῶν ἀρρένων καὶ τῶν θηλέων νὰ συγκεντρώσουν τοὺς μαθητὰς αὐτῶν εἰς τὴν ὡραίαν τοῦ Γυμνασίου αὐλήν. Ἐκ πάντων λοιπὸν τῶν σημείων τῆς πόλεως κατέρθασε μυρμηκιὰ μαθητῶν καὶ μαθητριῶν καὶ ἐκ τοῦ Γυμνασίου εἰς διπλοῦς στίχους ἐξεκίνησεν ἡ πομπή, οὕτως εἰπεῖν, αὕτη μακρά, ἀτελεύτητος, διότι τὸ σύνολον τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀνήρχετο κατ' ἀκριβεστάτην στατιστικὴν εἰς 2400. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν διῆλθε διὰ τῆς λεωφόρου, ἐπὶ τῆς ὁποίας εὑρίσκοντο πάντα σχεδὸν τὰ προξενεῖα, θεωμένων μετὰ πολλῆς περιεργίας καὶ τῶν προξένων καὶ τῶν ὑπαλλήλων αὐτῶν. Μετὰ ταῦτα, γενομένης τῆς παρελάσεως διὰ τῆς παραλιακῆς ὁδοῦ, ἐκάμψαμεν εἰς τὴν ὁδόν, ὅπου τὰ ἑλληνικὰ καταστήματα. Δὲν θὰ λησμονήσω τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν Ἑλλήνων. Ἐξήρχοντο πάντες ἐκ τῶν καταστημάτων αὐτῶν καὶ διακρύοντες ἐκ συγκινήσεως παρηκολούθουν τὴν παρελαύνουσαν ἐλπίδα τῆς Μακεδονίας, ἕτοιμοι νὰ ἐκραγοῦν εἰς ζητωκραυγάς, ἐὰν δὲν ἐφοβοῦντο τὴν μετ' ἐταστικοῦ βλέμματος παρακολουθοῦσαν τὴν μαθητικὴν ταύτην κίνησιν ἀρχήν.

Ἡ παρέλασις αὕτη ὑπῆρξεν ἡ ἀμειλικτοτέρα ἐκδίκησις κατὰ τῶν ἐπιδεικτιώντων Βουλγάρων. Διότι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ κατέχονται ὑπὸ τοιαύτης ψυχώσεως, ἵνα ἐπιδεικνύωνται πλείονες τοῦ ὄντος, ὥστε καὶ αὐτὰ τὰ πένθη καὶ αὐτὰς τὰς κηδείας των ἐκμεταλλεύονται ἵνα ἐφελκύσουν ἐφ' ἑαυτοὺς τὴν προσοχὴν τῶν λοιπῶν κοινοτήτων καὶ τῶν ξένων. Ὁσάκις δηλ. ἀποθνήσκει Βούλγαρος καὶ ἐκ τῶν ἀσημο-

1. Τέλος ἴδε σελ. 219.

τάτων ἔτι, κηδεύεται ἐν πάσῃ μεγαλοπρεπείᾳ παρακολουθούντων τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν ψαλλόντων ἐν τετραφωνίᾳ, καὶ τῆς νεκρικῆς πομπῆς βαινούσης ἀραιὰ καὶ βραδέως.

Ἀλλ' ἡ ἐργασία αὕτη ἡ ἐξωτερικὴ σκοπὸν μόνον ἔχει τὴν ἐξαπάτησιν τῶν ξένων καὶ τὴν ἐπιβολήν, οὕτως εἰπεῖν, ἐπὶ τῶν λοιπῶν κοινοτήτων. Ἀλλ' ἡ ἐν τοῖς σχολείοις συντελουμένη προπαγάνδα, ἡ ἐθνικὴ κατήχησις, βάσιν ἔχει καὶ ὡς μόνον σκοπὸν προτίθεται τὴν ἐξέγερσιν τοῦ μίσους κατὰ παντὸς ἑλληνικοῦ καὶ τὴν ἔμπνευσιν ἢ τὴν ἀναρρίπισιν τῶν ὑπὲρ τῆς Μακεδονίας αἰσθημάτων. Ἐὰν ἀναγνώσῃ τις τὰ διδακτικά των βιβλία, θὰ ἴδῃ ὅτι σκοπὸς τῆς ἐθνικῆς των ἐκπαιδεύσεως εἶνε τὸ νὰ ἐμπνευσθῇ εἰς τοὺς Βουλγαρόπαιδας ἡ ἰδέα, ὅτι τὰ ὅρια τῆς Βουλγαρίας εἶνε πολὺ μακρὰν τῶν ἐπισήμως σήμερον ἀνεγνωρισμένων, οἱ δὲ κατέχοντες τὸς πέραν τῶν ὁρίων τούτων χώρας εἶνε ἄδικοι σφετερισταί. Τὰ ἀναγνωστικά των βιβλία δὲν ἀποβλέπουν εἰς τὴν γενικὴν τῶν ἀτόμων μόρφωσιν, ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν ἠθικήν· καὶ διὰ τοῦτο βρίθουν ἱστορημάτων καὶ διηγηματίων, καθ' ἃ ἐξαίρεται τὸ μεγαλεῖον τῶν Βουλγάρων πατριωτῶν καὶ ὑβρίζονται καπηλικῶς πάντες οἱ λαοί, πρὸς οὓς ποτε συνεκρούσθη ἢ συγκρούεται ἡ Βουλγαρία, μάλιστα δὲ πάντων τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος. Τοὺς μεγίστους τῶν Ἑλλήνων στρατηγοὺς καὶ τὰ ὕψιστα τῆς ἀρχαιότητος πνεύματα ἐσφετερίσθησαν οἱ Βούλγαροι καλοθεληταί. Ἵνα δὲ ἀναμετρήσητε τὸν βαθμὸν τοῦ μίσους αὐτῶν κατὰ παντὸς ἑλληνικοῦ, ἀρκεῖ νὰ λεχθῇ ὅτι πολλὰ παραδείγματα τῶν κανόνων τῆς γραμματικῆς καὶ τοῦ συντακτικοῦ των εἶνε ὑβρεολόγιον κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἰδοὺ ἐπὶ παραδείγματι τινά. «Οἱ Ἕλληνες εἶνε λαὸς βάρβαρος καὶ δόλιος». «Ὁ ἀληθὴς βούλγαρος μισεῖ τὴν Ἑλλάδα». «Ἡ Μακεδονία εἶνε χώρα Βουλγαρική, ἣν θέλουν νὰ σφετερισθοῦν οἱ δόλιοι Ἕλληνες». «Προκινδυνεύετε ὑπὲρ τῆς Μακεδονίας». Ἀλλὰ μήπως μόνον τὰ διδακτικά των βιβλία οἱ Βούλγαροι ῥυπαίνουν διὰ τοιούτων ὕβρεων; Καὶ αὐτὰ τὰ χείλη των, ὅταν κινοῦν πρὸς προσευχήν, καὶ αὐτὰ μολύνονται δι' ὕβρεων κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἑλληνόπαις προσηλυτισθεὶς εἰς τὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐμπορικὴν σχολὴν καὶ διαμείνας ἐν αὐτῇ ἐπί τινας ἡμέρας δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑπομείνῃ τὰς ἀφορήτους κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὕβρεις, ὅσας καὶ κατ' αὐτὴν τὴν προσευχήν των ἐξετόξευον. Διότι ὡς ἐν ἐπῳδῷ τῆς ἑσπερινῆς προσευχῆς ἀνεφώνουν ἐν χορῷ οἱ Βουλγαρόπαιδες· «Μισεῖτε τοὺς ἀτίμους Ἕλληνας!» Καὶ ταῦτα μὲν εἶνε τὰ πνευματικὰ μέσα, ἐὰν δύνανται νὰ ὀνομασθῶσι πνευματικά, τὰ ὁποῖα μεταχειρίζονται πρὸς προσηλυτισμόν.

Τὰ ὑλικὰ των μέσα εἶνε, ὡς εἴπομεν, ἡ δωροδοκία καὶ τὸ ἐγχειρίδιον. Τὸ βουλγαρικὸν κομιτάτον ἔχον πρακτορεῖα εἰς τὰ κυριώτερα κέντρα τῆς Μακεδονίας ἐκβιάζει τοὺς πλουσίους Βουλγάρους νὰ καταθέτουν χρήματα εἰς τὸ κοινὸν ταμεῖον ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς των ἰδέας. Καὶ ἄλλοι μὲν τῶν Βουλγάρων προθύμως, ἄλλοι δὲ ἐκβιαζόμενοι καὶ ἀπειλούμενοι συνεισφέρουν οὐκ εὐκαταφρόνητα ποσά, τὰ ὁποῖα διατίθενται πρὸς ἐξαγορὰν συνειδήσεων.

Πράκτορες τοῦ κομιτάτου εἴτε κρυπτόμενοι ὑπὸ τὸ ἱερατικὸν ἔνδυμα, εἴτε ἔχοντες ἀνηρτημένην ἀπὸ τῶν ὤμων τὴν ἐμπορικὴν πήραν διασχίζουν τὴν χώραν πᾶσαν, σκορπίζοντες ἀφειδῶς χρυσίον καὶ ἐξωνούμενοι οὕτω τοὺς ἀντὶ χρυσίου ἀπεμπολοῦντας ὅ,τι ἱερώτερον ἔχει ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς, θρησκείαν δηλ. καὶ ἐθνισμόν.

Ἀλλ' ὅταν οὔτε ἡ ἐκκλησία, οὔτε τὸ σχολεῖον, οὔτε τὸ χρυσίον ἰσχύσῃ νὰ μεταβάλῃ πεποιθήσεις, τίθεται τότε εἰς ἐφαρμογὴν τὸ ἄτιμον μέσον τῆς δολοφονίας. Οἱ διδάσκαλοι, οἱ ἔμποροι, οἱ ἱερεῖς αὐτοὶ μεταμορφοῦνται εἰς σκοτίους δολοφόνους. Ἡμεῖς, ἀγαπητοί μου μαθηταί, ὑπὸ τὴν σωτήριον σκέπην τῆς ἐλευθερίας ἀπολαύομεν γαλήνης, ἠρετίας καὶ ἀσφαλείας. Ἀλλ' ἀκούσατε ποῖον βίον διάγουν οἱ ἐν Μακεδονίᾳ ἀδελφοί μας, διότι δὲν θέλουν νὰ ὀνομασθοῦν Βούλγαροι καὶ σχισματικοί. Ἐπεσκέφθην πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν σχολείων τὴν παραποτάμιον κώμην Γευγελήν. Ἡ Γευγελὴ ἀπέχει σιδηροδρομικῶς ἐκ Θεσσαλονίκης περὶ τὰς 3 ½ ὥρας, κατοικεῖται ὑπὸ βουλγαροφώνων Ἑλλήνων, Βουλγάρων σχισματικῶν καὶ ὀλίγων Ὀθωμανῶν. Ἕνεκα δὲ τῆς ἐπικαίρου θέσεως, ἣν κατέχει, εἶνε τὸ πεδίον τῆς συγκρούσεως τῶν ἡμετέρων πρὸς τοὺς σχισματικούς, τοῦ ἀγῶνος διεξαγομένου ἐν αὐτῇ δεινοῦ, ὀξυτάτου. Διότι οἱ Βούλγαροι φρονοῦν ὅτι, ἐὰν κατορθώσουν νὰ ἐκβουλγαρίσουν τελείως τὴν κώμην, οὐδὲν σημεῖον πλέον εἶνε ἱκανὸν νὰ ἐμποδίσῃ αὐτοὺς νὰ φθάσουν ἐν ἐνδεχομένῃ περιστάσει ἀκωλύτως μέχρι Θεσσαλονίκης.

Ὅταν ἔφθασα εἰς Γευγελήν, ἐνόμιζον ὅτι εὑρίσκομαι ἐν χωρίῳ διατελοῦντι εἰς ἐπανάστασιν, ὅτι εὑρίσκομαι ἐπὶ Ἡφαιστείου ἑτοίμου νὰ ἐκραγῇ. Οἱ κάτοικοι καὶ δὴ οἱ πρόκριτοι ἐφοβοῦντο τὸ πρῶτον νὰ με φιλοξενήσουν, μήπως παράσχουν ἀφορμὴν ὑποψίας εἰς τὰς ἐγχωρίους ἀρχάς· ἀλλ' ὅτε τέλος ἀναθαρρήσαντες μοι παρέσχον στέγην, μὲ ἐνέκλεισαν εἴς τινα οἰκίαν ἅμα τῇ δύσει τοῦ ἡλίου, διότι κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ἐνεκλείοντο καὶ αὐτοί, φοβούμενοι τὰς δολοφονικὰς ἐπιθέσεις τῶν Βουλγάρων. Τὴν οἰκίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐφιλοξενήθην, ἠσφάλισαν οὐ μόνον διὰ τῶν συνήθων κλείθρων, ἀλλ' ἔθεσαν ὄπισθεν τῶν θυρῶν καὶ κιβώτια καὶ ὅ,τι βαρύτερον σκεῦος ὑπῆρχεν ἐν αὐτῇ. Πολλάκις δὲ τῆς νυκτὸς ἐγειρόμενοι οἱ οἰκοδεσπόται ἐκ τοῦ ἐλαχίστου θορύβου ἀλλόφρονες καὶ περιδεεῖς περιήρχοντο τὴν οἰκίαν, κατασκοπεύοντες πάντα τὰ μέρη αὐτῆς τὰ ἐπισφαλῆ. Ὁ ὕπνος των ἑπομένως ἦτο ὕπνος λαγωοῦ, ὁ δὲ βίος των ἀφόρητος. Οἱ πρόκριτοι τῆς κώμης ταύτης καὶ ἄλλων ὁμοίων δὲν τολμοῦν νὰ ἐξέλθουν οὐδ' εἰς βραχυτάτην ἀπόστασιν πρὸς ἐπίσκεψιν καὶ καλλιέργειαν τῶν κτημάτων αὐτῶν. Διότι πολλάκις εὑρέθησαν οἰκτρῶς καὶ θηριωδῶς κρεουργημένοι πολλοὶ τῶν προκρίτων· διότι ἱερεῖς, ἰατροί, διδάσκαλοι, ἔμποροι, κτηματίαι ἔπεσον θύματα ὑπὸ τὴν δολοφόνον μάχαιραν τῶν σχισματικῶν· διότι οἰκίαι ἐπυροβολήθησαν καὶ πυρπολοῦνται πολλάκις ὑπὸ τῶν συμμοριῶν τοῦ βουλγαρικοῦ κομιτάτου· διότι ἀγροὶ ἐκριζοῦνται, δένδρα ἀποκόπτονται καὶ ἐν γένει συντελεῖται πολλαχοῦ πλήρης ἡ καταστροφὴ τῆς περιουσίας καὶ τῆς ζωῆς.

Ὅταν περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἔμελλον νὰ ἀπέλθω εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν ἐλάχιστα ἀπέχοντα ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς κωμοπόλεως, οἱ πρόκριτοι πρὸς ἀσφάλειαν ἑαυτῶν τε καὶ ἐμοῦ παρέλαβον ἰσχυρὰν ἀστυνομικὴν δύναμιν.

Ἀνεκδιήγητα εἶνε τὰ ὄργια τὰ διαπραττόμενα ὑπὸ τῶν σχισματικῶν εἰς τὰ χωρία μάλιστα, εἰς τὰ ὁποῖα ἀριθμητικῶς ὑπερισχύουν. Ἐπειδὴ βλέπουν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐμμένουν εἰς τὰ πάτρια, τὴν θρησκείαν δηλ. καὶ τὸν ἐθνισμόν των, ἀποπειρῶνται νὰ κάμψουν τὸ φρόνημα αὐτῶν διὰ τῆς τρομοκρατίας, ἐνσπείροντες τὸν πανικὸν καὶ τὴν ἀπόγνωσιν. Διὰ τοῦτο τὰ ἐγκλήματά των διαπράττουν ὑπὸ τὴν εἰδεχθεστέραν αὐτῶν μορφήν. Εἰς ὑπερπεντακοσίους ἀριθμοῦνται οἱ βασανισθέντες καὶ κρεουργηθέντες κατὰ τὴν τελευταίαν τριετίαν. Ἱερεῖς εὑρέθησαν κρεμασμένοι ἀπὸ δένδρων καὶ οἰκτρῶς παραμορφωμένοι. Ἱερεῖς ἐψήθησαν ἐντὸς κλιβάνων. Διδάσκαλοι καὶ ἔμποροι καὶ ἰατροὶ εὑρέθησαν διαμελισμένοι. Δὲν φείδονται δὲ οἱ θρασύδειλοι οὗτοι δολοφόνοι οὐδὲ αὐτῶν τῶν γυναικῶν, ὧν πολλαὶ εὑρέθησαν φονευμέναι ἀφ' οὗ πρότερον ἐβασανίσθησαν κατὰ τρόπον θηριώδη, ἄξιον μόνον τῆς ἀνατροφῆς καὶ τῶν παραδόσεων τοῦ λαοῦ τούτου. Ἀπῆλθεν ἄλλοτε εἰς χωρίον τι κείμενον παρὰ τὴν προρρηθεῖσαν κωμόπολιν Γευγελήν. Τὸ χωρίον τοῦτο εὗρον ἀνάστατον. Βούλγαροι δολοφόνοι κρυβέντες ἀφ' ἑσπέρας εἰς τὰ ὑπόγεια τοῦ διδακτηρίου τοῦ ἑλληνικοῦ ἐπυροβόλησαν κατὰ τῆς ἄνωθι ἀμερίμνως κοιμωμένης νεαρᾶς διδασκάλου τὴν ὁποίαν μικροῦ δεῖν ἐφόνευσαν. Προέβησαν εἰς τὴν ἄνανδρον ταύτην ἀπόπειραν, διότι μόνη αὐτὴ ἔσχε τὴν γενναιότητα νὰ δεχθῇ τὴν θέσιν, ἣν προσήνεγκεν ἡ ἐκεῖ ἑλληνικὴ κοινότης, ἐνῷ μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης οὐδεμία ἐτόλμα νὰ ὑπηρετήσῃ ἐν μέσῳ τῶν θηριωδῶν ἐκείνων λύκων.

Ἀλλὰ μὴ νομίσητε ὅτι τὰ ἄτιμα ταῦτα μέσα ἴσχυσαν νὰ μεταβάλουν τὸ φρόνημα τῶν ἑλληνικῶν τῆς Μακεδονίας πληθυσμῶν. Εἶνε ἀποδεδειγμένον ὅτι ἡ βία φαίνεται μὲν πολλάκις ἐπικρατοῦσα, ἀλλὰ δὲν ἰσχύει νὰ προσελκύσῃ καρδίας.

Πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς Μακεδονίας προσποιοῦνται σήμερον ὅτι εἶνε συντεταγμένοι μετὰ τῶν σχισματικῶν, ἀλλ' ἡ καρδία των μένει ἑλληνικωτάτη. Δὲν θὰ λησμονήσω συγκινητικώτατον ἐπεισόδιον γενόμενον ἔν τινι χωρίῳ τῆς ἐπαρχίας Λαγκαδᾶ τῆς Μακεδονίας.

Κατὰ τὰς θερινὰς ἐξετάσεις τοῦ Ἰουνίου αἱ διοικοῦσαι ἐφορευτικαὶ ἐπιτροπεῖαι προσεκάλεσαν τὸν γενικὸν τῆς Ἑλλάδος πρόξενον νὰ παραστῇ κατ' αὐτάς. Ὁ νῦν λοιπὸν ἀντιπροσωπεύων τὴν Ἑλλάδα ἀνήρ, φλεγόμενος ἐκ τῆς ἱερᾶς τοῦ πατριωτισμοῦ φλογός, μετέβη εἴς τι χωρίον, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπάρχουν καί τινες σχισματικοί. Εἶνε ἀπερίγραπτος ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν ἡμετέρων ἐπὶ τῇ ἐμφανήσει τοῦ προξένου. Ἀψηφίσαντες τὰς καταδιώξεις τῶν σχισματικῶν ἀπῆλθον πρὸς προϋπάντησιν αὐτοῦ εἰς μεγάλην ἀπὸ τοῦ χωρίου ἀπόστασιν καὶ εὐλαβεῖς προσερχόμενοι πρὸς αὐτόν, συγκεκινημένοι καὶ δακρύοντες ἠσπάζοντο τὴν δεξιὰν αὐτοῦ, προσφωνοῦντες αὐτὸν μὲ ποικίλα ἐπώνυμα ἐξ ὧν δὲν ἔλειψεν οὔτε τὸ «Μεγαλειότατε», διότι κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Προξένου ἐνεσαρκοῦτο ὁλόκληρος ἡ πατρίς. Προσφωνοῦντες καὶ χαιρετῶντες τὸν ἀντιπρόσωπον τῆς Ἑλλάδος δικαίως ἐνόμιζον ὅτι ἀποτείνονται πρὸς τὴν μεγάλην πατρίδα, πρὸς τὴν ἔνδοξον μητέρα, τὴν ὁποίαν πολλάκις τρώγοντες τὸν πικρὸν τῆς δουλείας ἄρτον ὠνειροπόλησαν. Φιλοξενοῦντες τὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ Βασιλέως ἐνόμιζον ὅτι ἐλάμβανον τὴν τιμὴν νὰ φιλοξενήσουν αὐτὸν τοῦτον τὸν Βασιλέα, τὸν ὁποῖον εἰς τὰς προσευχάς των αὐτὰς ἐπικαλοῦνται νὰ τοὺς λυτρώσῃ.

Οὐδεὶς βλέπων τοὺς πόθους τοῦ λαοῦ ἐκείνου τοὺς δικαιοτάτους μέν, ἀλλ' ἀνεκπληρώτους μέχρι σήμερον, οὐδεείς, λέγω, ἠδύνατο νὰ μείνῃ ἀδάκρυτος. Οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ προξένου ἐθολώθησαν, τὰ δάκρυα τῶν συνοδῶν αὐτοῦ ἔρρεον μιγνύμενα μετὰ τῶν δακρύων τῶν ἐξάλλων χωρικῶν. Ἀλλ' ἡ συγκίνησις εἶχε κορυφωθῆ, ὅταν γηραιὸς καὶ ὑποτρέμων χωρικός, ἐγκαταλιπὼν τὴν κλίνην του, ἐφ' ἧς κατέκειτο πυρέσσων, προσῆλθεν εἰς τὸ οἴκημα, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐφιλοξενεῖτο ὁ πρόξενος, καὶ ἐκεῖ ἐν μέσῳ τῆς πληθύος τῶν περιστοιχιζόντων αὐτὸν χωρικῶν ὁδηγήσας τῶν νεαρῶν ἔγγονόν του καὶ γονυπετήσας ἐνηγκαλίσθη τοὺς πόδας του καὶ κατεφίλει αὐτοὺς μὲ λυγμοὺς ἐκ τῆς καρδίας του προερχομένους. Ἐν μέσῳ δὲ τῶν λυγμῶν ἠκούσθη ψιθυρίζων πρὸς τὸν ἔγγονόν του: «ὁ Βασιλιᾶς μας, παιδί μου, νὰ μᾶς ζήσῃ ὁ βασιλιᾶς μας.»

Εἶνε ἀνέκφραστος, ἀγαπητοί μου μαθηταί, ἡ γοητεία τὴν ὁποίαν ἀσκεῖ ἡ ἡμετέρα πατρὶς εἰς τὴν ὑπόδουλον χώραν. Εἶνε ἡ μάγισσα, ἡ ὁποία

ἕλκει μὲ τὰ ἄμαχα θέλγητρά της τὰς καρδίας τῶν πανταχοῦ κατεσπαρμένων τέκνων της. Εἶνε ἡ σειρήν, ἡ ὁποία ψάλλει εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Ἕλληνος τὸ μυστικὸν ᾆσμα, διὰ τοῦ ὁποίου δονεῖ τὰς τρυφερωτάτας αὐτῆς χορδάς. Καὶ ἐν τῷ προρρηθέντι χωρίῳ ἡ πατρὶς ἐνσαρκωθεῖσα, ὡς εἴπομεν, εἰς τὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ βασιλέως περιήγαγεν εἰς παραφορὰν τοὺς χωρικούς, οἱ ὁποῖοι, ἐὰν μὴ ἐκωλύοντο ὑπὸ τῆς συνέσεως τοῦ Προξένου, κατὰ τὴν πάνδημον αὐτοῦ προπομπὴν θὰ ἐξερρήγνυντο εἰς ζητωκραυγὰς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ βασιλέως.

Ἄνδρας λοιπόν, τῶν ὁποίων τὰ στέρνα φλέγει τηλικαύτη πρὸς τὴν πατρίδα ἀφοσίωσις, δὲν κάμπτουν οὔτε δόλος, οὔτε βία, οὔτε χρῆμα. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἀδυσώπητος ἐχθρός, βλέπων τὴν ἐπιμονὴν αὐτῶν εἰς τὰ πάτρια, μαίνεται, ἐντείνει τὰς δυνάμεις του, ὁπλίζει τὴν χεῖρά του μὲ πλείονα δολοφόνα ὅπλα, λυσσᾷ. Προσπαθεῖ νὰ διεγείρῃ ἐπανάστασιν ἐν Μακεδονίᾳ, ἵνα θεωρηθῇ ὡς ἐλευθερωτὴς τῶν δουλευόντων. Ἀλλὰ τὰ γινόμενα ἐπαναστατικὰ κινήματα εἶνε ὅλως τεχνητά. Ὁ λαὸς τῆς Μακεδονίας δὲν ἐπαναστατεῖ, προτιμῶν τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν τῆς βουλγορικῆς δεσποτείας. Λῃστρικαὶ συμμορίαι τοῦ κομιτάτου ἀποτελοῦμεναι ἐκ τῶν περιτριμμάτων τῆς Βουλγαρίας καὶ διοικούμεναι ὑπὸ φιλοδόξων πολλάκις ἀξιωματικῶν, εἰσελαύνουσαι διαπράττουν εἰδεχθεῖς λῃστείας καὶ ἀνάνδρους δολοφονίας. Τοὺς λῃστὰς τούτους ἡ τουρκικὴ ἀρχὴ ἐξοντώνει ἑκάστοτε. Ἀλλ' ἐκ τῶν λῃστρικῶν τούτων ἐπιδρομῶν ὑποφέρουν τὰ πάνδεινα οἱ ἑλληνικοὶ πληθυσμοί. Διότι, πλὴν τῶν κινδύνων, οὓς ἐξ αὐτῶν ὑφίστανται, ὑποφέρουν καὶ ἐκ τῶν στρατιωτικῶν ἀποσπασμάτων, τὰ ὁποῖα ἐξέρχονται πρὸς καταδίωξιν αὐτῶν.

Τοιαύτη, ἀγαπητοί μου μαθηταί, ἡ θέσις τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἀδελφῶν μας.

Πρὶν μεταβῶ εἰς τὴν Μακεδονίαν, σᾶς ὁμολογῶ, ὅτι δὲν ἠδυνάμην νὰ φαντασθῶ ὅτι ὑπάρχουν ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ ἐν τοιαύτῃ ἀθλιότητι. Πρὸς τούτοις σᾶς ὁμολογῶ, ὅτι οὐδέποτε μὲ εἶχε συγκινήσει ἡ θέσις τῶν ἐν Μακεδονίᾳ δοκιμαζομένων. Διετέλουν ἐν παντελεῖ ἀγνοίᾳ τῶν τελουμένων ἐκεῖ ὀργίων καὶ ἀδιαφορίᾳ. Ὑπὸ τῆς ἀδιαφορίας ταύτης, ἥτις εἶνε ἐπακολούθημα τῆς ἀγνοίας, κατεχόμεθα καὶ σήμερον ἔτι οἱ πλεῖστοι δυστυχῶς τῶν Ἑλλήνων. Δὲν μᾶς συγκινεῖ ἡ κατάστασις τῆς Μακεδονίας, διότι τὴν ἀγνοοῦμεν, διότι ὁ λαὸς δὲν ἔστρεψε τὴν προσοχήν του ἐπ' αὐτήν....

Ἀλλ' εἶνε ἀνάγκη νὰ ἀποτινάξωμεν τὴν ἐπαίσχυντον ἀδιαφορίαν, ἡ ὁποία μᾶς κατέχει ....

Καὶ ἡμεῖς μὲν οἱ πρεσβύτεροι ἔχομεν τὸ καθῆκον τοῦτο, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ὑμεῖς οἱ ἀποτελοῦντες τὴν νέαν γενεάν. Διότι ἡ ἰδική σας γενεὰ ἴσως κέκληται νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον τῶν προγόνων μας. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ αἰσθανθῆτε μῖσος ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, ὁ ὁποῖος ὑπονομεύει τὴν ἐλευθερίαν τῆς χώρας αὐτῆς. Πρέπει νὰ ἀναπτυχθῇ εἰς τὴν ψυχήν σας μέσα τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ταλαιπωρουμένης καὶ ἀναξιοπαθούσης ταύτης χώρας. Ὁ Βούλγαρος σήμερον λικνίζεται μὲ ᾄσματα Μακεδονικῆς ὑποθέσεως. Ὀνειροπολεῖ παντοῦ τὴν Μακεδονίαν βουλγαρικήν. Καὶ ἐὰν ὁ Βούλγαρος ἐνδεικνύῃ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦτο ὑπὲρ τῆς χώρας ἐν τῇ ὁποίᾳ ὀλίγιστος ἀριθμὸς Βουλγάρων κατοικεῖ, ποῖα τὰ καθήκοντα τῶν Ἑλλήνων ὑπὲρ χώρας τῆς ὁποίας καὶ ἡ ἱστορία εἶνε τμῆμα ἔνδοξον τῆς ὅλης ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ οἱ πληθυσμοὶ εἶνε κατὰ τὸ μέγιστον μέρος σήμερον ἑλληνικώτατοι καὶ οἱ πόθοι εἶνε τοιοῦτοι οἷοι φλέγουν παντὸς Ἕλληνος τὴν ψυχήν ;

Περατῶν τὴν βραχεῖαν ταύτην ὁμιλίαν, ἀγαπητοί μου μαθηταί, ἐπαναλαμβάνω καὶ εἴθε οἱ ἀσθενεῖς μου λόγοι νὰ ἀντηχήσουν εἰς τὴν ψυχήν σας, ἐπαναλαμβάνω : «Ἀγαπᾶτε, ποθεῖτε, τὴν Μακεδονίαν, συναλγεῖτε συμπάσχετε μετ' αὐτῆς».

Γ. Μπουκουβαλας

ΤΟ ΨΕΥΔΟΣ[1]

[Ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὑπὸ **Β. Μιχαήλ**].

Καθησυχαστικαὶ παρηγορίαι τοῦ ἰατροῦ, ἀπόκρυψις ἐπικρεμαμένων κινδύνων πρὸς ἀποσόβησιν πανικῶν κ.τ.τ. ἔχουσι κοινὸν μετὰ τοῦ ἐγωιστικοῦ ψεύδους τὸν τύπον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν οὐσίαν. Ἔλθωμεν νῦν εἰς τὰς παιδαγωγικὰς ἀπαιτήσεις. Ἐξ αὐτῆς τῆς ἐννοίας τοῦ ψεύδους, ὡς ὅπλου ἐν τῷ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνι, συνάγεται, ὅτι δὲν εἶναι ἀποστολὴ τοῦ διδασκάλου τὴν λεγομένην ἔμφυτον φιλαλήθειαν τοῦ παιδίου νὰ περιφρουρῇ ἀπὸ πειρασμοῦ καὶ διαφθορᾶς. Ὁ διδάσκαλος δὲν διατελεῖ ἐν πλάνῃ περὶ τοῦ ἀνωφελοῦς τῶν προσπαθειῶν, ὅπως ἀπομακρυνθῇ τὸ παιδίον ἀπὸ συναναστροφῆς ψευδομένων· γνωρίζει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος θὰ κάμῃ χρῆσιν τοῦ ὑπὸ τῆς φύσεως διδομένου ὅπλου καὶ ἂν ἀκόμη ἤθελε γεννηθῇ καὶ μεγαλώσει εἰς νῆσον μοναξίας. Διὰ τὸ ψεῦδος πρέπει νὰ κατακρίνηται τὸ παιδίον τόσον, ὅσον καὶ διὰ τὴν λύγκα καὶ τὴν μάσησιν. Εἶναι ἔμφυτον, ὡς εἰς τὸ πτηνὸν εἶναι ἔμφυτον νὰ κατασκευάζῃ σκοπιμώτατα τὴν φωλεάν των, ὡς εἰς τὴν ἀράχνην, χωρὶς κανεὶς νὰ τὴν διδάξῃ, εἶνε ἔμφυτον νὰ κατασκευάζῃ τὸν ἱστόν της, ὅπως ἐν αὐτῷ ἀγρεύῃ τὰς μυίας. Ἀπ' ἐναντίας ὁ διδάσκαλος ὀφείλει τὰς προσπαθείας του νὰ διευθύνῃ πρὸς τὸν σκοπόν, ὅπως τὸ ὑπὸ τῆς φύσεως δοθὲν εἰς τὸ παιδίον ὅπλον τοῦ ψεύδους, ἂν μὴ ἐκριζώσῃ, ἀλλὰ τοὐλάχιστον καταστήσῃ ἄχρηστον. Πλὴν τούτου τὸν παιδαγωγὸν δὲν θὰ καταλάβῃ ἐξ ἀπροόπτου τὸ πρῶτον ψεῦδος τοῦ παιδίου, οὐδὲ θὰ βασανίζῃ αὐτὸν ἡ ἀπορία «παρὰ τίνος ἐδιδάχθη τὸ παιδίον τὸ ψεῦδος ;», ἀλλὰ μᾶλλον θέλει εἰδέει, ὅτι ὁ ὑπ' αὐτοῦ παιδαγωγούμενος εἰσῆλθεν ἤδη εἰς τὸ στάδιον τῆς χρήσεως ἑνὸς τῶν πολλῶν καὶ διαφόρων ὅπλων, τὰ ὁποῖα παρὰ τῆς φύσεως ἔλαβε πρὸς βελτίωσιν τῶν συνθηκῶν τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, πρὸς ἀποφυγὴν παντὸς εἴδους λύπης ἐν τῷ βίῳ, ὅπως κάμνῃ χρῆσιν αὐτῶν ἀσχέτως πρὸς τὴν περὶ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ συνείδησιν. Ὁ παιδαγωγὸς γινώσκει ἤδη, ὅτι ἡ βούλησις πρὸς τὸ ζῆν ἐν τῷ πλάσματι τούτῳ ἀφυπνίσθη, βούλησις, τὴν ὁποίαν ἐντελῶς νὰ καταπολεμήσῃ οὔτε δυνατὸν οὔτε εὐκτὸν εἶναι. «Ἀποδίωκε τὴν φύσιν μὲ δίκρανα» λέγει ὁ Σχοπεγχάουερ πολλαχοῦ, «ἀλλ' ὅμως αὕτη πάντοτε ἐπανέρχεται». Διὸ ἐπειγόντως ἐπιβάλλεται εἰς ἡμᾶς τὸ ζήτημα, ἂν κακίαν κληρονομηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ παιδίου, πρὸς δὲ τούτοις καὶ πηγάζουσαν ἐκ τοῦ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνος εἶναι δυνατὸν τελεσφόρως νὰ καταπολεμήσωμεν. Τὴν ἀπάντησιν ποριζόμεθα πάλιν ἐκ συγκρίσεως πρὸς ὄντα ἀτελεστέρου ὀργανισμοῦ. Εὐτυχῶς εὑρίσκομεν, ὅτι πολλάκις εἶναι δυνατὸν αἱ φυσικώταται καὶ ἰσχυρόταται ὁρμαὶ τῶν ζῴων διὰ συνεχοῦς ἐπενεργείας νὰ δαμασθῶσι. Τὰ κατοικίδια ζῷα πρὸ πολλοῦ πλέον δὲν ἔχουσι τὰς ὁρμὰς τῶν εἰσέτι ἀγρίων, τὰ δαμασθέντα οὐχὶ τὰς αὐτὰς μὲ τὰ εἰσέτι ἐλεύθερα. Ἀρκεῖ νὰ ἀναγνώσῃ τις ὅσα ὁ Brehm διηγεῖται περὶ τῆς τιθασσεύσεως μιᾶς ἀλώπεκος, ὅπως πεισθῇ περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς τελεσφόρου καὶ τῶν ἰσχυροτάτων φυσικῶν ὁρμῶν καταπολεμήσεως. Ἀλλὰ διὰ τίνες μέσου κατορθοῦται τὸ σφοδρότατον διὰ τὸν περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνα ἔμφυτον νὰ καταστήσῃ τις ἄχρηστον ; Ἁπλῶς πρασκευάζων ὕπαρξιν, ἥτις καθιστᾷ περιττὴν τὴν ἄσκησιν τῶν φυσικῶν ὁρμῶν. Εἶναι γνωστόν, ὅτι εἰς ἀνθρώπους καὶ εἰς ζῷα ὄργανά τινα κατόπιν μακρᾶς ἀχρηστίας — βεβαίως μετὰ πολλὰς γενεὰς — ἀπομαραίνονται. «Οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν ἀσπαλάκων καὶ τινων τρωγλοδυτικῶν ἔμειναν ἀτελέστατοι λόγῳ ἀναπτύξεως καὶ εἴς τινας περιπτώσεις εἶναι ἐντελῶς κεκαλυμμένοι ὑπὸ τοῦ ὑμένος ἢ τοῦ δέρματος . . . Εἴς τινας καρκίνους ὁ λοβὸς τοῦ ὀφθαλμοῦ εἰσέτι ὑπάρχει, ἀλλ' ὁ ὀφθαλμὸς λείπει. Ἐπειδὴ δύσκολον εἶναι νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι καὶ ἀνωφελεῖς ὀφθαλμοὶ ἠδύναντο νὰ ἔχωσι βλάβην τινὰ διὰ τὰ ἐν τῷ σκότει ζῶντα ζῷα, διὰ τοῦτο ἡ ἀπώλεια τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν πρέπει πιθανῶς νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν ἀχρηστίαν.»[1] Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ βίῳ ἑνὸς ἑκάστου τῶν ὄντων κατόπιν συνεχοῦς ἀχρηστίας ἐπέρχεται ἀνικανότης τῶν ὀργάνων. Πτηνὰ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ των ἀποβάλλουσι τὴν πρὸς πτῆσιν ἱκανότητα, καλῶς προφυλαττόμενα ἀπὸ παντὸς κινδύνου ζῷα ἀποβάλλουσι τὴν ἱκανότητα τοῦ νὰ κινῶσι τὰ ὦτα, καὶ δὴ παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ τὰ παραδείγματα εἶναι ἀναρίθμητα. Ἂν ἐπὶ μακρὸν χρόνον, ἑβδομάδας τινὰς λ. χ. καρφωθῶμεν εἰς τὴν γραφικὴν τράπεζαν, ἀποβάλλομεν τὴν ἱκανότητα προς μακρὰν πορείαν· καταπληκτικὴ εἶναι ἡ ταχύτης, μεθ' ἧς ὁ διάγων ἐν μοναξίᾳ ἀποβάλλει τὴν ἀπρόσκοπτον λειτουργίαν τῶν γλωσσικῶν μυῶν καὶ οὕτω καθεξῆς. Εἶναι δὲ πρόδηλον ἐκ τούτων, ὅτι μετὰ τῶν ὀργάνων καὶ αἱ ὁρμαί, αἵτινες ἀρρήκτως πρὸς αὐτὰ συνδέονται, τὸ αὐτὸ πάσχουσιν. Ὅπως δεσμεύσωμεν λοιπὸν τὴν ὁρμὴν ὀργανισμοῦ τινος, ὀφείλομεν νὰ θέσωμεν τὸν ὀργανισμὸν ὑπὸ συνθήκας ὑπάρξεως, αἵτινες καθιστῶσι περιττὴν τὴν ἄσκησιν τῆς ὁρμῆς. Τὰ μέγιστα δὲ συντελεῖ εἰς τὴν καταστολὴν τῆς ὁρμῆς ἡ περίπτωσις, καθ' ἣν ἡ τῆς ὁρμῆς ἄσκησις εἶναι ὄχι μόνον περιττὴ ἀλλὰ καὶ προφανῶς ἐπιβλαβὴς εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς ὑπάρξεως. Καὶ δὴ καὶ ἀναφορικῶς εἰς τὴν πρὸς τὸ ψεῦδος ροπὴν ἡ ἀνωτέρω ἀρχὴ ἐπιβεβαιοῦται. Φανερώτατον δὲ τοῦτο γίνεται ἐκ τῆς ἀλώπεκος καὶ τοῦ ἐξαδέλφου αὐτῆς, τοῦ κυνός. Διὰ τὸν κύνα πίστις καὶ εἰλικρίνεια εἶναι ὅρος ἀπαραίτητος πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ὑπερτάτης ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ δυνατοῦ εὐημερίας, ὡς διὰ τὴν ἀλώπεκα δολιότης καὶ πανουργία. Τὸ δὲ ἐκ τούτων πόρισμα διὰ τὸν παιδαγωγὸν ποῖον εἶναι ; Οὐδέποτε πρέπει νὰ φέρῃ τὸν μαθητὴν εἰς θέσιν τοιαύτην, καθ' ἣν τὸ νὰ εἴπῃ τὴν ἀλήθειαν σημαίνει χειροτέρευσιν τῆς ὑπάρξεώς του.

Ἡ ἀρχὴ αὕτη ἐνέχει τὴν κλεῖδα πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος περὶ καταπολεμήσεως τῶν πρώτων μορφῶν τῆς φιλοψευδίας. Ὅταν ὁμολογῇ τὸ σφάλμα του ὁ κακοποιός, ὁ πρόξενος ζημιῶν, δὲν πρέπει νὰ τιμωρῆται ὡς ἐγκλήματίας, ὁ λαίμαργος ὡσαύτως δὲν πρέπει νὰ ἀποκλείηται εἰς τὸ ἑξῆς λιχνευμάτων. Ἐν τῷ σχολείῳ ὁ ἥρως τῶν ἐκσφενδονιζομένων σφαιριδίων δὲν πρέπει νὰ τρομάζηται μὲ αἰσθητὴν ὑπὲρ τὸ δέον ἐλάττωσιν τοῦ βαθμοῦ τῆς διαγωγῆς του, ἵνα καὶ εἰς τὸ ἑξῆς λέγῃ τὴν ἀλήθειαν. Ἀκόμη δὲ καλλίτερον εἶνε, εἰ καὶ οὐχὶ πάντοτε κατορθωτόν, νὰ μὴ φέρῃ τις τοὺς μαθητὰς ποτὲ εἰς τὴν διλημματικὴν ἀνάγκην νὰ ὁμολογήσωσιν ἢ νὰ ἀρνηθῶσι τὴν ἀλήθειαν. «Ἂν κατὰ τὴν ἀπουσίαν μου συνέβη τι κακόν, θὰ ἀποφύγω νὰ τὸ ἀποδώσω εἰς τὸν Αἰμίλιον, ἢ νὰ τῷ εἴπω : Σὺ

1. Τέλος ἴδε σελ. 223.

1. Δαρβῖνος, ἡ γένεσις τῶν εἰδῶν, I, § 187 (τῆς Γερμ. μεταφρ. Haeck.)

τὸ ἔπραξας ; διότι μὲ τοῦτο τί ἄλλο θὰ κατορθώσω ἢ νὰ τὸν διδάξω νὰ τὸ ἀρνηθῇ;»[1] Πόσον βαθεῖα παρατήρησις τοῦ ὀξυδερκοῦς φιλοσόφου. Μὲ τὴν διαφοράν, ὅτι κατὰ τὴν ἡμετέραν θεωρίαν δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν : «διδάσκομεν τὸ παιδίον νὰ ἀρνῆται τὴν ἀλήθειαν», ἀλλὰ δίδομεν εἰς τὸ παιδίον ἀφορμὴν νὰ ψευσθῇ καὶ νὰ ἀσκήσῃ τὴν ἔμφυτον εἰς αὐτὸ ἀνήθικον ἱκανότητα, ἑπομένως νὰ ἐνισχύσῃ αὐτήν. Καὶ πράγματι μόνη ἡ ἐρώτησις περὶ τοῦ ἐνόχου μεγάλου ἤδη κακοῦ ἐγένετο παραίτιος· διότι τὸ παιδίον αἰσθάνεται, ὅτι ἐκ τῆς ἀποτεινομένης αὐτῷ ἐρωτήσεως κινδυνεύει τι τῶν ἀφερώντων τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὕπαρξιν πολλῶν συμφερόντων, εὐθὺς δὲ λαμβάνει ὑπὸ τοῦ ἐμφύτου ἀγόμενον ἀμυντικὴν στάσιν. Ἡ ἐρώτησις, ἂν ἀληθῶς ἐξετέλεσε τὰς γραπτὰς ἐργασίας του, ἐπισείει τὸν περιορισμὸν τῶν παιγνίων· ἡ ἐρώτησις ἂν τὰς κατ' οἶκον ἐργασίας ἐξετέλεσε μόνος ἄνευ ξένης βοηθείας, ζωγραφεῖ ἐν τῇ φαντασίᾳ του τὸ μορμολύκειον τῆς ἀναγραφῆς τοῦ κακοῦ βαθμοῦ ἐν τῷ πίνακι τῶν ἐπιτιμήσεων. Ὁ μαθητὴς λοιπὸν ψεύδεται κατὰ πρῶτον λόγον, ὅπως διατηρήσῃ ἀλώβητον τὴν θέσιν του. Παιδικὰ ψεύδη εἶναι ἀνάγκης ψεύδη, ὅπλα ἀμυντικὰ ἐν τῷ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνι. Πᾶν «ψεῦδος» ἀρχικῶς οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ «ἄρνησις». Τὸ παιδίον εἶναι ἐν ἀμύνῃ καὶ δυσεπανόρθωτον κακὸν προσγίνεται εἰς τὸν κόσμον, ἂν ἡ ἰσχυρογνωμοσύνη τοῦ δογματικοῦ παιδαγωγοῦ μετατρέψῃ τὸν ἀμυντικὸν ἀγῶνα εἰς ἀπελπιστικόν. «Ἂν θέλετε νὰ λέγω τὴν ἀλήθειαν, μὴ μοῦ προτείνετε ἐρωτήσεις».[2]

Ἐν γένει, ὅστις ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὸ παιδίον νὰ ὁμολογῇ τὴν ἀλήθειαν, πρέπει ἐκ τῶν προτέρων νὰ εἶναι πεπεισμένος, ὅτι ἡ θέσις τοῦ ἐρωτωμένου οὐδόλως κινδυνεύει ἐκ τῶν προβαλλομένων ἐρωτήσεων. Τὸ παιδίον πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν βεβαιότητα ὅτι ἡ ἀνομολόγησις ἀτοπήματος διαπραχθέντος ὑφ' αὐτοῦ δὲν θέλει χειροτερεύσει τὴν ὡς ἐκ τούτου διασαλευθεῖσαν θέσιν του, ἀλλὰ μᾶλλον θέλει βελτιώσῃ αὐτήν.

«Ὅστις συναισθάνεται, ὅτι ἔχει ἀνάγκην τῆς βοηθείας τῶν ἄλλων, δὲν παύει δὲ νὰ ἔχῃ παρ' αὐτῶν δείγματα τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας των, οὐδὲν συμφέρον ἔχει νὰ ἀπατᾷ αὐτούς· ἀπ' ἐναντίας, σπουδαῖον αὐτοῦ συμφέρον εἶνε νὰ βλέπωσιν οἱ ἄλλοι τὰ πράγματα ὑπὸ τὴν ἀληθῆ αὐτῶν ὄψιν, ἵνα μὴ τυχὸν διαψευσθῇ ἡ ὑπάρχουσα ἤδη περὶ αὐτοῦ καλὴ ἰδέα».[3]

Ὅσον πλειότεραι εἶναι αἱ διδόμεναι διαταγαί, ὅσον πλειότεραι αἱ ἀπαγορεύσεις, ὅσον πλειότεραι αἱ κατὰ τῶν κεκτημένων θέσεων προσβολαί, τόσῳ μᾶλλον πείσμων ὑπεράσπισις αὐτῶν ἀντιτάσσεται, τόσῳ πλειότερα ψεύδη. Οὕτω μόνον ἐξηγεῖται τὸ παράδοξον φαινόμενον, ὅτι παιδία τῶν εὐπορωτέρων τάξεων, ἐκ τῶν λεγομένων καλῶν οἰκογενειῶν, μεθ' ὅλην τὴν ἐπιμεμελημένην ἀγωγὴν εἶναι ἐπιρρεπέστερα πρὸς τὸ ψεῦδος ἢ τὰ παιδία τῶν κατωτέρων τάξεων. Τὰ παιδία τῶν ἀνωτέρων κοινωνικῶν τάξεων ἔχουσι πλειοτέρας θέσεις πρὸς ὑπεράσπισιν, συχνότερον βιάζονται ἄνευ ἀπολύτου ἀνάγκης νὰ λαμβάνωσιν ἀμυντικὴν στάσιν. Ἀλλοίμονον εἰς τὸν υἱὸν ἀστοῦ, ὅστις ἤθελεν ὁμολογήσει, ὅτι μετὰ τὸ τέλος τῶν ἐν τῷ σχολείῳ μαθημάτων ἔκαμε μὲ τοὺς συντρόφους του ἕνα γύρον, ἢ θεὸς φυλάξῃ, ἂν ἔπαιξε τὸ τόπι μὲ τὰ παιδία τοῦ θυρωροῦ τῆς οἰκίας καὶ διὰ τοῦτο ἦλθεν ἀργὰ εἰς τὸ μάθημα τοῦ κλειδοκυμβάλου ! Τὰ ἀπιθανώτατα ψεύδη εἶναι ἱκανὰ νὰ ἐπινοήσωσιν, ὅπως δικαιολογηθῶσιν, οἷον κρατῆσιν ἐν τῷ σχολείῳ, προσκόμματα καθ' ὁδὸν κ.τ.τ. ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν οὐδέποτε θὰ ὁμολογήσωσιν. Εἶναι δὲ εἴπερ τι καὶ ἄλλο ἀξιοπαρατήρητον, ὅτι ἡ ἐπιτηδειότης, ὅπως ἐπιτύχῃ τὸ ψεῦδος, εἶναι συνήθως εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰ λοιπὰ προσόντα τοῦ πταίσαντος· ἡ εὐφράδεια αὐτοῦ, ἡ ἑτοιμότης τοῦ πνεύματος, τὴν ὁποίαν ψευδόμενος ἀναπτύσσει, ἀντίκειται συνήθως εἰς τὸ βλακῶδες τοῦ περὶ τὸ ἐκφράζεσθαι εἰς ἄλλας περιστάσεις τρόπου, εἰς τὴν ἰδιοσύστασιν αὐτοῦ. Ἀπόδειξις ὅτι τὰ ψεύδη ταῦτα εἶναι ἀπόρροια τοῦ ἐμφύτου, ἀνταν-άκλασις τῆς πρὸς διατήρησιν, ὑπεράσπισιν τῆς ὑπάρξεως ὁρμῆς. Ἂν τὰ ψεύδη τῶν παιδίων σκοπὸν εἶχον τὴν ἀπόκτησιν νέων τῆς ὑπάρξεως θέσεων, τότε τὰ ἀπορώτερα παιδία, ὡς ἧττον κεκορεσμένα, θὰ ἦσαν ἐπιρρεπέστερα πρὸς τὸ ψεῦδος. Ἀλλὰ τὸ ὅτι συνηθέστατα τὸ ψεῦδος εἶναι ἀμυντικὸς ἐξ ἀνάγκης ἀγὼν ὤφειλεν ἡ πρακτικὴ παιδαγωγία νὰ ἔχῃ πρωτίστως ὑπ' ὄψιν. Διὰ τοῦτο ὁ διδάσκαλος ὀφείλει ἐπιμελέστατα νὰ προσέχῃ, ὅπως μὴ περιάγῃ τοὺς μαθητὰς εἰς τοιαύτην ἀνάγκην. Ἥκιστα δ' εἰς τοῦτο συντελεῖ τὸ ὑπὸ τὸ εὔηχον ὄνομα : «στενότεραι τοῦ σχολείου πρὸς τὴν οἰκογένειαν σχέσεις» ἀπάνθρωπον σύστημα, καθ' ὃ ὁ μαθητὴς αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ γίνεται «κακῶν ἄγγελος» πρὸς τοὺς οἰκείους ἢ κηδεμόνας του. Ὀφείλει δηλαδὴ ὁ μαθητὴς νὰ προσάγῃ πρὸς ὑπογραφὴν ἔλεγχον, ἐν ᾧ σημειοῦνται αἱ ἐν τῇ σχολῇ ἐλλείψεις αὐτοῦ περὶ τὴν φοίτησιν, τὴν καθόλου πρόοδον καὶ ἐπιμέλειαν ἢ τὰς ἐν τῇ σχολῇ γραπτὰς ἐργασίας· ὅτι δὲ ἀποσβύσεις, ὡς εἶναι φυσικόν, καὶ πλαστογραφήσεις συχνότατα συμβαίνουσι, συνάγεται ἐκ τούτου, ὅτι οἱ γονεῖς κατὰ κανόνα ὄπισθεν τῶν ἀνακοινουμένων ὑποπτεύουσιν ἄλλας τόσας ἐλλείψεις. Ἂν οἱ γονεῖς δὲν διαθέτωσι τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον ἢ δὲν ἔχωσι τὴν ὄρεξιν νὰ λαμβάνωσιν αὐτοπροσώπως πληροφορίας, καλὸν εἶνε ἡ Σχολὴ νὰ εἰσ-

1. Ῥουσσώ, Αἰμίλιος, § 88.
2. Σχοπεγχάουρ, στοιχεῖα ἠθικῆς, § 605.
3. Ῥουσώ, Αἰμίλιος § 88.

έλθῃ εἰς ἀλληλογραφίαν πρὸς αὐτοὺς διὰ τοῦ ταχυδρομείου.[1] Αἱ πρὸς τοῦτο γραφικαὶ ἀσχολίαι, αἵτινες ἤθελον ἐπιβαρύνει τὸν καὶ ἄλλως πολυάσχολον διδάσκαλον, οὐ μικρᾶς ὠφελείας πρόξενοι δύνανται νὰ ἀποβῶσιν. Ἂν ὅμως μεθ' ὅλα ταῦτα τὰ προνοητικὰ μέτρα προσφεύγωσί τινες τῶν μαθητῶν ἐπιμόνως εἰς ἀμυντικά, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐξ ἀνάγκης ψεύδη ὀνομαζόμενα, τότε πρέπει κατὰ λογικὴν ἀνάγκην νὰ τιμωρῶνται αὐστηρῶς· πρέπει νὰ καταστῇ ὀφθαλμοφανές, ὅτι τὸ νὰ μὴ ὁμολογῇ τις τὴν ἀλήθειαν δύναται κάλλιστα καὶ χειροτέρευσιν τῶν συνθηκῶν τῆς ὑπάρξεως νὰ συνεπιφέρῃ. Ἡ πασίγνωστος παροιμία : «ὅστις ἅπαξ ψεύδεται, δὲν πιστεύεται καὶ ὅταν λέγῃ τὴν ἀλήθειαν» πρέπει νὰ εἶναι ὁ γνώμων ὅλων τῶν ἐνεργειῶν ἡμῶν. Περιφρόνησις, παραγκωνισμός, γελοιοποίησις τοῦ ψευδομένου διδάσκουσιν αὐτόν, ὅτι τὸ ψεῦδος κατέστρεψε τὰς θέσεις αὐτοῦ. Ὄχι δὲ μόνον αὐτὸς ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι παραδειγματιζόμενοι θὰ ἐννοήσωσι τοῦτο καλῶς. Οὕτω δὲ λύεται καὶ τὸ δυσχερέστατον πρόβλημα τῆς ἐκ κακῆς συναναστροφῆς ἐπηρείας. Πᾶς διδάσκαλος ἐκ πείρας γνωρίζει, πόσον δυσκατόρθωτον ἐν τῇ πράξει εἶναι νὰ ἀπομακρύνῃ τις τοὺς χρηστοὺς μαθητὰς ἀπὸ τῶν ἀνηθίκων καὶ ψευδομένων. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὴν πρὸς ἄλληλα ἐπικοινωνίαν τῶν παιδίων νὰ ἐμποδίσῃ τις εἶναι ἀδύνατον, ὅλαι ἡμῶν αἱ προσπάθειαι πρέπει νὰ τείνωσιν εἰς ἐξουδετέρωσιν τῆς ἐκ τῆς ἐπικοινωνίας βλαβερᾶς ἐπιδράσεως. Ἡ ἀλγεινὴ καὶ γελοία θέσις τοῦ ψευδομένου θὰ ἀσκήσῃ εὐεργετικὴν ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐπίδρασιν. Ὡσαύτως τὰ ἀνεπιτυχῆ, μεθ' ὅλην τὴν καταβληθεῖσαν ἐπιμέλειαν εἰς αὐτοτελῆ ἐργασίαν μαθητοῦ τινος, ἀποτελέσματα πρέπει νὰ κρίνωνται μετὰ τῆς δυνατῆς ἐπιεικείας, ἐνῷ ἀπαντήσεις καθ' ὑποβολὴν ἢ ἐξ ἀντιγραφῆς ἐργασίαι πρέπει νὰ στιγματίζωνται μετὰ τῆς δυνατῆς αὐστηρότητος. Καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο ἐν τῇ πράξει, ἐν τῇ τακτικῇ, ἣν ὀφείλομεν νὰ τηρήσωμεν, δύναταί τις νὰ συμφωνήσῃ μετὰ τοῦ Ῥουσώ.[2]

«Δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ἐπιβάλληται εἰς τὰ παιδία ἡ τιμωρία ὡς τιμωρία, ἀλλὰ πάντοτε νὰ ἀκολουθῇ ὡς φυσικὴ συνέπεια τῆς κακῆς πράξεως αὐτῶν. Οὕτω οὐδόλως θὰ τιμωρήσητε αὐτὰ ἀκριβῶς, διότι ἐψεύσθησαν, ἀλλὰ θὰ πράξητε οὕτως, ὥστε ὅλα τὰ κακὰ ἐπακολουθήματα τοῦ ψεύδους, οἷον τὸ νὰ μὴ πιστεύηταί τις διόλου, ὅταν λέγῃ τὴν ἀλήθειαν, τὸ νὰ κατηγορῆται ὡς αἴτιος κακοῦ, ἂν καὶ ἀπολογούμενος ἀποδεικνύει, ὅτι διόλου δὲν τὸ ἔπραξεν αὐτός, νὰ συσσωρεύωνται ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των, ὅταν ἐψεύσθησαν».[1]

Ὁ ἀγὼν πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἀρνήσεως, τῆς ἀποκρύψεως, τῶν εὐσχήμων δικαιολογήσεων τέλος, συντόμως τῶν πρώτων μορφῶν τοῦ ψεύδους δὲν εἶναι πολὺ δύσκολος, διότι διεξάγεται ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνος καὶ δὲν στρέφεται ἐναντίον αὐτοῦ. Μᾶλλον προσλαμβάνει νέαν μορφὴν ὁ περὶ ὑπάρξεως ἀγών, ἐξευγενίζεται μόνον. Ὁ περὶ ὑπάρξεως ἀγωνιζόμενος παρορμᾶται νὰ προβαίνῃ εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ὅπλων μετὰ πλείονος φρονήσεως, νὰ συνομολογήσῃ εἶδός τι συνθήκης, δυνάμει τῆς ὁποίας δὲν ἐπιτρέπεται νὰ κάμνῃ χρῆσιν τοῦ ψεύδους ὡς ἀμυντικοῦ ἐν τῷ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνι ὅπλου. Ἂν ὁ παιδαγωγὸς ἐν τῷ ἀγῶνι κατὰ τῶν ἐμβρυοειδῶν μορφῶν τοῦ ψεύδους δὲν ἐξέλθῃ καθ' ὅλα νικητὴς — καὶ εἶνε ἀδύνατον, ὡς κατὰ κανόνα συμβαίνει, νὰ μὴ ἀπομείνῃ παρὰ τῷ παιδαγωγουμένῳ μικρόν τι λείψανον ῥοπῆς πρὸς τὸ ψεῦδος — πολὺ ὅμως δεινότερος ἀγὼν πρόκειται, ὁ ἀγὼν κατὰ τοῦ ἐπιθετικοῦ ψεύδους.

Ὅταν τὸ παιδίον καταληφθῇ ὑπὸ σφοδρᾶς ὁρμῆς πρὸς ἐπέκτασιν τῶν ὁρίων τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, ἐκθύμως ἐργάζεται πρὸς ἀπόκτησιν νέων θέσεων. Ὅ,τι δὲν εἶναι ὑπὲρ αὐτοῦ, εἶναι κατ' αὐτοῦ. Προσκόμματα ἐμποδίζοντα τὴν ἀνύψωσίν του αἴρονται διὰ τῆς πανουργίας καὶ τῆς βίας. Χρῆσιν τῶν μέσων τούτων θὰ κάμνῃ ἐφ' ὅσον σκέπτεται περὶ ἐπεκτάσεως τῶν τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ ὅρων. Τὸ ψεῦδος χρησιμεύει αὐτῷ ἤδη ὡς ὅπλον ὄχι μόνον πρὸς διαφύλαξιν, ἀλλὰ πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ὑπάρξεως· ψεύδεται ἤδη ὄχι μόνον πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν ἰδίων αὐτοῦ θέσεων, ἀλλὰ πρὸς διασάλευσιν καὶ σφετερισμὸν τῶν ἀλλοτρίων· καὶ θὰ ψεύδηται, ἐφ' ὅσον θέλει νὰ εὐρύνῃ τὰ ὅρια τοῦ «ἐγὼ» αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον εἶναι φιλόδοξος, φίλαρχος, πλεονέκτης, θὰ κάμνῃ χρῆσιν τοῦ ψεύδους, καθ' ὅσον ἐξυπηρετεῖ τοὺς σκοπούς αὐτοῦ. Ἐφ' ὅσον ἰσχύει ἡ ἀρχὴ τῆς ἀτομικότητος (principium individuationis), θὰ κάμνῃ χρῆσιν τοῦ ψεύδους. Ἡ κατάφασις τῆς ἰδίας αὐτοῦ βουλήσεως, συνεπαγομένη τὴν ἀπαραίτητον ἀπόφασιν τῆς ξένης βουλήσεως, γίνεται ζήτημα ἡμερησίας διατάξεως· καὶ ἐπειδὴ ὁ εἷς ἔχει ἰσχυροὺς λόγους νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ὁ ἄλλος δὲν θὰ θυσιάσῃ ἑκουσίως τὴν βούλησιν αὐτοῦ, καταφεύγει εἰς τὴν δολιότητα πρὸς καταστρατήγησιν αὐτῆς.[2] Μὲ ὅρους ἐκ τῆς φυσικῆς ἐκφρα-

1. Τὸ μέτρον τοῦτο εἶναι μὲν ἐν χρήσει εἴς τινα σχολεῖα, ἀλλ' οὐχὶ εἰς πάντα, ὡς ἔδει. Παρ' ἡμῖν εἰς οὐδέν, ὅσον ἐγὼ γνωρίζω. (Σ. Μ.)
2. Ῥουσώ, Αἰμίλιος, § 86.

1. Τὸ χωρίον τοῦτο διδάσκει, ὅτι καὶ ὁ Ῥουσὼ τὸ ἐγωιστικὸν ψεῦδος μόνον καταδικάζει· διότι ἄλλως δὲν ἤθελε συστήσει εἰς τὸν παιδαγωγὸν καὶ αὐτὸς νὰ ὑποκρίνηται, ἑπομένως νὰ ψεύδηται.
2. Σχοπεγχάουερ, ὁ Κόσμος ὡς βούλησις καὶ παράστασις, § 60 κφξ.

ζόμενος δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔφθασεν ἤδη εἰς τὸ στάδιον, καθ' ὃ ἡ δυναμικὴ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ ἐνέργεια μεταβάλλεται εἰς κινητικὴν ἐνέργειαν, χωρὶς διόλου νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὁποῖαι ἐκ τούτου ἀνατροπαὶ δύνανται νὰ ἐπέλθωσιν εἰς τὰς ἐνεργείας τῶν ἄλλων.

Ἀλλ' λοιπὸν θελήσῃ ὁ παιδαγωγὸς πάλιν καὶ κατὰ τοῦτον τὸν ἄγριον περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνα νὰ καταστήσῃ ἄχρηστον τὸ βδελυρὸν τοῦ ψεύδους ὅπλον, χωρὶς νὰ θίξῃ αὐτὸν τὸν ἀγῶνα καὶ τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ, ἀφεύκτως θὰ ναυαγήσῃ. Εἶνε βέβαιον, ὅτι θὰ ἀποτύχῃ, ἂν ἐπιχειρήσῃ νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ὁ ἀγὼν περὶ ἀπροσκόπου βελτιώσεως τῆς ὑπάρξεως δὲν χρήζει τοῦ ψεύδους ἢ ὅτι καὶ ἄνευ τοῦ ψεύδους δύναται νὰ διεξαχθῇ ἐπιτυχέστερος· τοιοῦτος ἰσχυρισμὸς θὰ ἦτο ἀνυπόστατος. Ἀπ' ἐναντίας τὸ ψεῦδος εἶνε ὁ κάλλιστος μοχλὸς πρὸς πλήρωσιν τῶν ἐξαπλωτικῶν ὀρέξεων. Πληθὺν ἀποδείξεων περὶ τούτου παρέχει τὸ παρὸν καὶ τὸ παρελθόν. Ἂν λοιπὸν θέλῃ τις νὰ ἐξουδετερώσῃ τὸ στυγερὸν τοῦ ψεύδους μέσον, *ὀφείλει νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ὁ ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς εἶνε ἀνάξιος λόγου.* Ἡ δυσκολία λοιπὸν ἔγκειται εἰς τοῦτο, ὅτι πρέπει νὰ ἀναλάβῃ τις τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ «περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνος». Ὅπως καταπολεμηθῇ τὸ ψεῦδος, πρέπει πρῶτον νὰ καταπολεμηθῶσιν ἡ φιλοδοξία, ἡ φιλαρχία, ἡ πλεονεξία, ἡ φιληδονία, ἡ φιλεκδικία, κλπ. Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ θεραπευθῇ «ἐκ τῆς μόνης ἐμφύτου αὐτῷ πλάνης, ὅτι ὑπάρχομεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὅπως ὦμεν εὐτυχεῖς».[1] Ὀφείλει νὰ ἵσταται ὑπεράνω πάσης εὐτυχίας καὶ δυστυχίας, ὅπως μὴ θέλῃ νὰ θηρεύῃ τὴν εὐτυχίαν διὰ τοῦ αἰσχροῦ μέσου τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ὑποκρίσεως. Τὸ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ λεχθέν: «Ἂν ὁ ἄνθρωπος ἦτο φιλαλήθης, θὰ ἦτο καὶ ἀγαθός»[2] ἀντιστρεφόμενον: ἂν ὁ ἄνθρωπος ἦτο ἀγαθός, θὰ ἦτο καὶ φιλαλήθης» ὀρθότερον ἤθελεν εἶναι. Διότι, καὶ ἂν ὑποθέσωμεν πρὸς στιγμήν, ὅτι ἠθέλομεν ἐπιτύχει νὰ ἀπομακρύνωμεν ἐκ τῆς ἀδελφοκτόνου ἐπιδιώξεως τῆς εὐτυχίας τὸ ὅπλον τοῦ ψεύδους, τότε ἤθελον ἀναπληρώσει αὐτὸ τὰ ὅπλα τῆς θηριώδους βίας, ἐπιμένως οὐδὲν ἐπὶ τέλους λόγου ἄξιον ἠθέλομεν κατορθώσει.

Μόνον ἐν τῇ ἑκουσίῳ παραιτήσει ἀπὸ τῶν ἐγκοσμίων ἀγαθῶν ἔγκειται ἡ κλεὶς τῆς πρὸς τὴν φιλαλήθειαν παιδαγωγήσεως. Ὀφείλομεν εἰς τὸν «διαπλασσόμενον» νὰ ἐμβάλωμεν τὴν πεποίθησιν περὶ τῆς ἀρνητικῆς ἀξίας τῶν ἡδονῶν, περὶ τοῦ ματαίου τῆς ἐπιδιώξεως τῆς εὐτυχίας: «Παρόδευε τὸν κόσμον, εἶναι μηδέν»[1]. Τοῦτο εἶναι τὸ ἠθικὸν αἴτημα, ὅπερ οἱ φιλόσοφοι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος[2] ἀπὸ τοῦ Καντίου μέχρι τοῦ Χάρτμαν τόσον ἐπιβλητικῶς ἔθεσαν. Εἰς τὴν ἀπὸ τῶν ἐφημέρων ἀγαθῶν παραίτησιν φθάνομεν δι' «ἐξαντικειμενώσεως τῆς βουλήσεως» (Objectivation des Willens),[3] τ. ἔ. ὀφείλομεν νὰ καταστῶμεν τοιοῦτοι, ὥστε νὰ ἐνδιαφερώμεθα περὶ πραγμάτων καὶ γεγονότων, ἅτινα οὐδεμίαν ἔχουσιν ἄμεσον ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἀτομικῆς ἡμῶν ὠφελείας ἢ βλάβης. Ἐντεῦθεν ἡ μεγάλη τῶν ἐπιστημονικῶν ἀσχολιῶν σημασία διὰ τὴν ἐπίδοσιν τῆς φιλαληθείας. Ἂν κατωρθώσαμεν νὰ διεγείρωμεν ἱκανῶς τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μαθητῶν περὶ τοῦ ὅλως ἀσχέτου πρὸς τὴν ἀτομικὴν εὐημερίαν των πυθαγορείου θεωρήματος, ὅτι τὸ ὅθρισμα τῶν τετραγώνων τῶν καθέτων ἰσοδυναμεῖ τῇ τετραγώνῳ τῆς ὑποτεινούσης, τοῦτο σημαίνει, ὅτι ἐγένετο γιγαντιαῖον βῆμα πρὸς τὸν σκοπὸν ἡμῶν, καὶ ἂν ἐπιτύχωμεν νὰ ἐμβάλωμεν εἰς τοὺς μαθητὰς ἐνθουσιασμὸν πρὸς τὴν ἀριθμητικὴν καταμέτρησιν ἐν τῇ μηχανικῇ τῆς δυνάμεως τῆς θερμότητος, ἀποφεύγομεν τόμους ὅλους διδασκαλίας τῆς ἠθικῆς. Ἡ φύσις καὶ ἡ τέχνη, ὅπου τοῦτο εἶναι δυνατόν, εἶναι ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην πολὺ συντελεστικώτεραι.

Ἡ φύσις, ὁσάκις τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς διὰ μιᾶς πρὸ τῶν ὀμμάτων ἡμῶν ἀναπετάννυται, σχεδὸν πάντοτε κατορθώνει νὰ ἀποσπάσῃ ἡμᾶς, εἰ καὶ ἐπὶ στιγμήν, ἀπὸ τῆς ὑποκειμενικότητος, ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας εἰς τὴν βούλησιν καὶ νὰ μεταγάγῃ εἰς τὴν καθαρὰν γνῶσιν... Ἡ ὁρμὴ τότε τῶν παθῶν, ἡ βία τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ ὁ φόβος καὶ πᾶν ἄλγος πηγάζον ἐκ τῆς βουλήσεως ἀμέσως κατευνάζεται κατὰ τρόπον θαυμαστόν... Εὐτυχία καὶ δυστυχία ἀφανίζονται... δὲν εἴμεθα πλέον ἄτομα... ἀλλὰ καθαρὸν τῆς γνώσεως ὑποκείμενον. Καὶ ἀληθῶς· ὅστις ἐκ τῆς κορυφῆς ὄρους δύναται νὰ παρατηρήσῃ τὸ μεγαλοπρεπὲς θέαμα τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἢ νὰ διοδεύσῃ διὰ τῶν φρίκην ἐμποιούντων παγετῶν τῶν Ἄλπεων, θέλει ἐμφορηθῇ αἰσθημάτων, ὁποῖα ὁ Γκαῖτε ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ «ὅρια τῆς ἀνθρωπότητος» (Grenzen der Menscheit) τόσον ἐξαισίως περιγράφει. Παντὸς πάθους τότε, παντὸς φόβου ἐντελῶς ἀπεκδυόμεθα, πολὺ δὲ μᾶλλον παντὸς ψεύδους ὡς ὅλως ἀναρμόστου πρὸς τὸ μεγαλεῖον

1. Σχοπεγχάουερ, ὁ Κόσμος ὡς βούλησις καὶ παράστασις, τόμ. II κεφ. 49 § 747.

2. Γριλλπάρτσερ, οὐαὶ τῷ ψευδομένῳ. I (τοῦ γερμ. πρωτοτ.).

1. Σχοπεγχάουερ, πάρεργα καὶ παραλειπόμενα, I, § 459.

2. Ἐν τῇ διακρινούσῃ τὸν συγγραφέα τῆς προκειμένης μελέτης καταφώρῳ ἀγνοίᾳ τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας στοιχειωδέστατα αὐτῆς διδάγματα, σχεδὸν κοινοτοπίαι, προσγράφονται ὡς πορίσματα τῆς φιλοσοφίας τοῦ παρελθόντος αἰῶνος *μόνον!* Σ. τ. Μ.

3. Σχοπεγχάουερ, ὁ Κόσμος ὡς βούλησις καὶ παράστασις, I, βιβλ. 6'.

καὶ τὴν θερμότητα τῆς περιστοιχιζούσης ἡμᾶς φύσεως... Αἱ δὲ τέχναι!)—Μία μουσικὴ συμφωνία ἀποσπᾷ ἐντελῶς τὸν ἀκούοντα ἀπὸ τοῦ ἰδίου «ἐγὼ» καὶ τῶν ἰδιοτελῶν αὐτοῦ συμφερόντων καὶ καθιστᾷ αὐτὸν ἀναίσθητον πρὸς τὴν πεῖναν καὶ δίψαν. «Παντὸς καλλιτεχνικοῦ προϊόντος τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς ποιήσεως», λέγει ὁ Σχοπεγχάουερ, «ὁ σκοπὸς εἶναι νὰ δείξῃ εἰς ἡμᾶς τὸν κόσμον καὶ τὰ πράγματα, ὡς ἀληθῶς ἔχουσι».[1] Διὰ τοῦτο ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἐντυπώσεων ἐκ τῆς ἀπολαύσεως γνησίου καλλιτεχνικοῦ προϊόντος κατασιγάζομεν ἐν ἡμῖν πᾶσαν φωνὴν τῆς βουλήσεως παροτρύνουσαν ἡμᾶς νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν πλήρωσιν ἐπιθυμίας τινὸς διὰ λέξεως ἀναλήθους προσβαλλούσης καιρίως τὴν καλαισθητικὴν ἡμῶν διάθεσιν.

Καὶ θρησκεία δὲ καὶ ἱστορία δύνανται ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην νὰ ἀσκήσωσιν οὐ σμικρὰν ἐπίδρασιν, ἀλλὰ περιοριζόμεναι εἰς τὴν «ἐξαντικειμένωσιν τῆς βουλήσεως» καὶ μὴ τείνουσαι πρὸς ἰδιοτελεῖς σκοποὺς καὶ μάλιστα τοιούτους, οἵτινες δύνανται νὰ ἀναπτύξωσι τὸν ἐγωισμόν. Ἡ θυσία τῆς ἀτομικῆς βουλήσεως εἶνε παραίτησις ἀπὸ τῆς ἀνεμποδίστου ἀναπτύξεως τῆς ὑπάρξεως ἀπὸ τοῦ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνος. Αὕτη δὲ ἡ αὐταπάρνησις ἐμπεριέχει ὡς ἀναγκαίαν συνέπειαν καὶ τὴν παραίτησιν ἀπὸ τοῦ ψεύδους ὡς ὅπλου ἐν τῷ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνι. Καὶ ὅμως ἡ παραίτησις αὕτη ἀπὸ τοῦ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνος εἶνε φαινομενικὴ μόνον· ἡ τέχνη, ἡ φύσις καὶ ἡ ἐπιστήμη παρέχουσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀντὶ τοῦ ἀθλίου «ἐγὼ» ἄλλην ὕπαρξιν, ὡς προορισμὸν αὐτοῦ, πολὺ ὑπερτέραν. Τὸν ἄλλοτε ἐμπαθῆ περὶ τῆς εὐδαιμονίας τοῦ ἀτόμου ἀγῶνα κατὰ μικρὸν ἐκτοπίζει ἤδη ἡ ἄμιλλα ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας τοῦ συνόλου. Ὅπως προοδεύσῃ εἰς τὴν φιλαλήθειαν τὸ ἄτομον, ἔπρεπε νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς πλάνης, ὅτι ὄθεν εἶνε ὁ πυρὴν εἰς τὸ κέντρον τοῦ κόσμου, καὶ νὰ ἀποτραπῇ ἀπὸ τῆς ἀντιδιαστολῆς τοῦ «ἐγὼ» καὶ τοῦ «οὐκ ἐγώ». «Ὁ ἀκρότατος καὶ ὑπέρτατος βαθμὸς τοῦ *γνῶθι σαυτὸν* εἶναι ἐφικτός, ἐὰν ἡ κατανόησις τῆς ταυτότητος πάντων τῶν ὄντων καταστῇ ἀμετακίνητος πεποίθησις. Τὸ ἄλφα καὶ ὦ *μέγα* ἀληθοῦς ἐπιγνώσεως ἔγκειται εἰς τὸ Ἰνδικὸν ῥητόν: «Tat twam asi» (ἰδοὺ τί εἶσαι)· τὸν πλησίον ὀφείλομεν νὰ θεωρῶμεν ὡς τμῆμα τῆς ἰδίας ἡμῶν ὑπάρξεως καὶ εἰς ὅσῳ μείζονα κλίμακα ἐν τῇ ἐπιγνώσει ταύτῃ ἀνερχόμεθα, τόσῳ μᾶλλον ὁ τρόπος οὗτος τοῦ θεωρεῖν τὰ ὄντα ἐπεκτείνεται εἰς ζῷα καὶ φυτά. Ἡ ἀπουσία παντὸς ἐγωιστικοῦ ἐλατηρίου εἶνε τὸ κριτήριον περὶ τῆς ἠθικῆς ἀξίας πάσης πράξεως. Ὁ «ἄλλος» καὶ ἡ εὐημερία αὐτοῦ εἶνε ὁ τελευταῖος σκοπὸς τῆς βουλήσεως, συμπάθεια τὸ τελευταῖον ἐλατήριον πάσης πράξεως.

1. Σχοπεγχάουερ, αὐτ. Τόμ. II, δ. 476.

Ὁ βαθμὸς λοιπὸν τῆς φιλαληθείας τοῦ μαθητοῦ χρησιμεύει εἰς τὸν παιδαγωγὸν ὡς βαρόμετρον δεικνύον «μέχρι τίνος βαθμοῦ ὁ μαθητὴς ἐνεβάθυνεν εἰς τὸ μυστήριον τῆς ἠθικῆς, εἰς τὴν κυριωτάτην αὐτῆς καὶ ἀληθῆ οὐσίαν, καθ' ἣν πρέπει πᾶς φραγμὸς χωρίζων ὂν ἀπὸ ἑτέρου ὄντος νὰ ἀρθῇ καὶ τὸ «οὐκ ἐγὼ» νὰ ἀντικαταστήσῃ κατὰ τὸ ἐνὸν τὸ «ἐγώ».[1] Αἱ αὐστηραὶ τιμωρίαι αἱ κατὰ τοῦ ἀμυντικοῦ ψεύδους ἐφαρμοζόμεναι ἥκιστα βεβαίως δύνανται νὰ ἔχωσι τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα, προκειμένου περὶ τοῦ ἐπιθετικοῦ ψεύδους. Ἡ αὐστηρότης οὐδὲν ἄλλο ἀποτέλεσμα δύναται νὰ ἔχῃ ἢ τὴν αὔξησιν τῆς προφυλάξεως, τὴν ἔντασιν τῆς προσοχῆς «νὰ μὴ φωροθῇ τις ψευδόμενος.» Ἀλλ' ἀποστροφὴ πρὸς τὸ ψεῦδος κατορθοῦται μόνον, ὅταν ἐμβάλῃ τις, εἰ μή τι ἄλλο, ἀλλὰ τοὐλάχιστον ἀδιαφορίαν πρὸς τὸν διὰ τοῦ ψεύδους ἐπιδιωκόμενον σκοπόν. Διὸ πᾶν ψεῦδος τοῦ μαθητοῦ εἶναι σημεῖον, ὅτι δὲν κατωρθώθη ἀκόμη νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὴν ἀρχήν: ta twam asi. Ἀλλὰ καὶ δὲν πρέπει ἐκ τῶν προτέρων πολλὰ νὰ προσδοκῶμεν· εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων δὲν προσμειδιᾷ διὰ τὸν παιδαγωγὸν πλήρης ἐπιτυχία. Ὀλίγοι μόνον σχετικῶς εἶνε οἱ ἐκλεκτοί, οἱ δυνάμενοι νὰ ἀρθῶσιν εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς τοῦ συνόλου βουλήσεως. Σημαίνει ἄρά γε τοῦτο, ὅτι αἰωνίως εἶνε καταδικασμένη ἡ ἀνθρωπότης εἰς τὸ ψεῦδος; Ἐρωτήσωμεν τοὺς πρὸ ἡμῶν χρόνους. «Εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους καὶ εἰς λαοὺς νηπιώδους ἀναπτύξεως τὸ ψεῦδος ὄχι μόνον δὲν θεωρεῖται ἐπονείδιστον, ἀλλὰ τοὐναντίον ἐκλομβάνεται ὡς ἀπόδειξις πνευματικῆς ὑπεροχῆς».[2] Ἀλλ' ἀπὸ τῆς σκαιᾶς ταύτης θεωρίας πόσον ἀπεμακρύνθημεν ἡμεῖς! Οἱ ὀλίγοι, οἵτινες κατενόησαν τὸ tat twam asi οὐδὲν ἄλλο δύνανται νὰ πράξωσιν ἢ κατὰ τὸν ὑποδειχθέντα τρόπον νὰ καταπολεμῶσι τὰς κατ' ἰδίαν περιπτώσεις τοῦ ψεύδους· ἀλλ' ἐὰν μεταγάγωμεν τὸ βλέμμα ἀπὸ τῶν γενεῶν εἰς τοὺς αἰῶνας, ἐπιτρέπεται νὰ ἐλπίζωμεν, ὅτι ἐπὶ τέλους τὸ ἠθικὸν ἐλάττωμα τοῦ ψεύδους διὰ ῥιζικῆς τῆς ἀνθρωπότητος ἀναμορφώσεως θὰ ὑπερνικηθῇ.

Ἐν Ὀδησσῷ κατ' Αὔγουστον τοῦ 1903.

Β. Μιχαηλ

1. Σχοπεγχάουερ, στοιχεῖα τῆς ἠθικῆς, § 590.

2 Ἱερουσαλήμ, ἀλήθεια καὶ ψεῦδος (Deutche Rundschau, Novemb. 1898, § 232).

ΤΟ ΣΥΜΠΑΝ[1]

Ο ΘΕΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

[ὑπὸ τοῦ καθηγ. R. Kaeppelin, κατὰ μετάφρασιν ἐλευθέραν ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ὑπὸ Ἀντιγόνου Π. Πολυμέρη ἰατροῦ].

Δ΄ - ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΕΝ ΣΧΕΣΕΙ ΠΡΟΣ Τ' ΑΛΛΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΜΑΤΑ

Τοποθετήσας ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ κεφαλῆς τῶν γηΐνων δημιουργημάτων, ἔδωκεν αὐτῷ ἀδιαφιλονίκητα ἐπ' αὐτῶν δικαιώματα, συγχρόνως ὅμως τῷ ἐπέβαλε καὶ καθήκοντα εἰς ἐκπλήρωσιν πρὸς αὐτά.

Τὰ δικαιώματα ταῦτα, εἶναι τὸ νὰ χρησιμοποιῇ, μετὰ φρονήσεως ὅμως, πᾶν ὅ,τι τά τε φυτὰ καὶ τὰ ζῷα δύνανται νὰ τῷ προσφέρωσι διὰ τὰς ἀνάγκας του καὶ τὰς νομίμους ἀπολαύσεις του. Ὁ ὀργανισμὸς ἀπαιτεῖ τροφὴν καὶ ἐνδύματα, δὲν δύναται δὲ νὰ εὕρῃ οὔτε τὴν μὲν οὔτε τὰ δέ, εἰμὴ εἰς τὰ προϊόντα τῶν ζῴων καὶ τῶν φυτῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐκτείνεται ἡ δύναμίς του. Ἔχει λοιπὸν δικαίωμα νὰ ἐφαρμόζῃ ταύτην, εἴτε καθιστῶν κατοικίδια, ὅπως πράττει διά τινα τῶν ζῴων, εἴτε ἐκριζώνων αὐτὰ ἐκ τῆς φυσικῆς των καταστάσεως, ὅπως κάμνει δι' ὅλα τὰ καλλιεργούμενα εἴδη, εἴτε ἀφαιρῶν τὴν ζωήν των, ὅπως πράττει ἀκόμη διὰ τὰ βλαβερὰ ζῷα καὶ δι' ὅσα χρησιμεύουσι πρὸς τροφήν του. Ἔχει, λέγομεν, δικαίωμα νὰ χρησιμοποιῇ τὴν δύναμιν ταύτην τῆς ἰσχύος του καὶ τοῦ πνεύματός του ἐπὶ πάντων τῶν ὄντων τῆς γηΐνης δημιουργίας! Ἄσκοπον δὲ θὰ εἶναι νὰ ἐπιμένῃ τις ἐπὶ τοῦ γεγονότος τούτου, καθ' οὗ μόναι αἱ θρησκευτικαὶ προλήψεις λαῶν τινων τῆς Ἀνατολῆς ἀντιστρατεύονται.

Ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος, ἔχων τόσῳ ἐκτεταμένα δικαιώματα ἐπὶ τῆς περιβαλλούσης αὐτὸν ζώσης δημιουργίας, ἔχει ἐπίσης καὶ καθήκοντα πρὸς ἐκπλήρωσιν ἀπέναντι αὐτῆς. Λαμβάνων ὑπ' ὄψει τὸν προορισμὸν ἑνὸς ἑκάστου τῶν δημιουργημάτων τούτων, δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ ἐξαλείψῃ καὶ νὰ καταστρέψῃ ὁλοκλήρους φυλάς, οὐδ' ἐκείνας ἀκόμη αἵτινες τῷ φαίνονται ἐνοχλητικώταται. Δὲν πρέπει νὰ θανατώνῃ τὰ χορηγοῦντα αὐτῷ τὴν τροφὴν καὶ τὰ ἐνδύματα ζῷα, εἰμὴ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ μεταχειρισθῇ τὰ προϊόντα των ταῦτα ὠφελίμως, ἄνευ δὲ καταχρήσεως καὶ ἄνευ σκληρότητος. Ὀφείλει ν' ἀποφεύγῃ, ὅσῳ τὸ δυνατόν, τὰς ἀλγηδόνας, αἵτινες εἶναι τὸ θλιβερὸν συνακόλουθον τοῦ θανάτου, τὸν ὁποῖον τοῖς ἐπιβάλλει.

Εἰς τὰ κατοικίδιά του ζῷα, ὀφείλει τὰς μᾶλλον ἐνδελεχεῖς περιποιήσεις, ἀφοῦ, ἁρπάσας αὐτὰ ἀπὸ τῆς φυσικῆς των καταστάσεως, τὰ κατέστησεν ἀνίκανα νὰ φροντίζωσιν αὐτὰ μόνα διὰ τὸν ἑαυτόν των. Ὀφείλει νὰ μεταχειρίζηται αὐτὰ μετὰ γλυκύτητος, μετ' ἀγαθότητος, καὶ μόνον μετὰ προηγουμένην σκέψιν καὶ ἐν ἡσυχίᾳ πνεύματος νὰ τοῖς ἐπιβάλλῃ τὰς καταλλήλους καὶ ἀναγκαίας, πρὸς συγκράτησιν τῆς κυριαρχίας του, ποινάς. Δέον νὰ ἐνθυμῆται ἀκαταπαύστως, ὅτι τὰ ζῷα ταῦτα, τῶν ὁποίων τυγχάνει κύριος, εἶναι ὅπως καὶ αὐτός, πλάσματα τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἐπίσης εἶναι εὐαίσθητα πρὸς τὰς ἀλγηδόνας, καὶ ἔχουσι δικαίωμα εἰς ἀνάλογόν τι μέρος εὐτυχίας, ὅτι, ὅπως αὐτός, καὶ αὐτὰ ἔχουσι ψυχήν, καὶ εἶναι ἱκανὰ ν' ἀγαπήσωσι καὶ ν' ἀφοσιωθῶσιν.

Ἐν τῇ ἐξασκήσει τῶν πρὸς τὰ ζῷα ὑποχρεώσεών του, ὁ ἄνθρωπος ταχέως μανθάνει ν' ἀναγνωρίζῃ, ὅτι μεθ' ὅσῳ περισσοτέρας φροντίδος ἐκπληροῖ ταύτας, τόσῳ περισσότερα ἀπολαμβάνει ὑπὲρ ἑαυτοῦ τοῦ ἰδίου· καθ' ὅσον τὸ εὐάγωγον, ἡ εὐχαρίστησις, ἡ ὑγεία, ἡ προαγωγὴ τῶν εἰς δούλους του μεταβληθέντων ζῴων τούτων, εἶναι ἀνάλογα τῶν καλῶν ἢ κακῶν περιποιήσεων, τὰς ὁποίας τοῖς προσφέρει, ἡ δὲ ὁπωσδήποτε προαγωγὴ των ἐπαυξάνει τὰς πηγὰς τῆς εὐημερίας του καὶ τοῦ πλούτου του.

ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΠΡΟΣ ΕΑΥΤΟΝ

Ὁ ἄνθρωπος, ἵνα καταστῇ ἄξιος τῆς θέσεως, ἣν κατέχει ἐν τῇ φύσει, καὶ τοῦ μετέπειτα προορισμοῦ του, ὀφείλει πρὸ παντὸς νὰ γνωρίσῃ ἑαυτόν. Ἀνάγκη πᾶσα λοιπὸν νὰ σπουδάζῃ διαρκῶς τὴν ἰδίαν του φύσιν, ὑλικήν τε καὶ ἠθικήν, ἵνα δυνηθῇ νὰ ἐκτιμήσῃ τὰ ὅρια, ἐντὸς τῶν ὁποίων δύναται καὶ ὀφείλει νὰ ἱκανοποιῇ τὰς ἀνάγκας τῆς πρώτης καὶ ἐκπληροῖ τὰ καθήκοντα καὶ τὰς βλέψεις τῆς δευτέρας.

Γνωρίσας ἅπαξ ὁ ἄνθρωπος τὴν ἀτομικότητά του καλῶς, καθῆκον ἔχει νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τοὺς νόμους τῆς δημιουργίας, καταβάλλων πᾶσαν κατάλληλον δύναμίν του πρὸς κορεσμὸν τῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν νομίμων ἀπολαύσεων, τὰς ὁποίας δύναται νὰ αἰσθανθῇ τὸ σῶμα του· ὀφείλει νὰ μεριμνᾷ περιποιούμενος αὐτὸ καταλλήλως, ἵνα νὰ τῷ παράσχῃ ἢ νὰ συντηρήσῃ τὴν ὑγείαν του, τὴν δύναμίν του, τὸ εὖ ἔχειν του τέλος, καθόσον ὅλα ταῦτα εἶνε ἄλλα τόσα δῶρα πολύτιμα, δωρηθέντα αὐτῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἁμαρτάνει περιφρονῶν ἢ παραβλέπων αὐτά. Πράγματι, ἂν πάντες οἱ ἄνθρωποι καταπίπτοντες σωματικῶς, ἠσθένουν, ἡ κοινωνία θὰ κατέρρεεν ἀφ' ἑαυτῆς, καὶ ἐντὸς ὀλίγου θὰ κατεστρέφετο, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὴν ἀνθρωπότητα, ἵνα ἀπαρτίζῃ κοινωνίας ἀναπτυσσομένας καὶ τελειοποιουμένας διὰ τοῦ πολιτισμοῦ· ὀφείλομεν λοιπὸν νὰ λαμβάνωμεν τὰ κατάλληλα μέτρα, ἵνα συμμετάσχωμεν εἰς τὸ μέγα αὐτὸ τῆς προνοίας ἔργον, ἐκπληροῦντες πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς τὰς καταλλήλους συνθήκας πρὸς ἰδίαν ἡμῶν συντήρησιν, καὶ συνεπῶς, πρὸς γενικὴν συντήρησιν τῆς κοινωνίας, τῆς ὁποίας ἀπαρτίζομεν ἓν στοιχεῖον.

Ἀλλ' ἐὰν πρὸς τὸ σῶμά μας, τὸ ὄργανον τῆς ἀνθρωπίνης ζωτικότητος, ὀφείλωμεν ἐνδελεχεῖς περιποιήσεις, κατὰ μείζονα λόγον ὀφείλομεν νὰ καταβάλλωμεν πληρεστάτην καὶ τὴν μᾶλλον ἐπιμεμελημένην προσοχὴν ἐπὶ τῆς ψυχῆς μας, ἥτις εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ ἀρχὴ τῆς προσωπικότητός μας. Ὀφείλομεν λοιπὸν νὰ ἐπιζητῶμεν τὴν ἀδιάλειπτον ἐπαύξησιν τῶν γνώσεών μας, πρὸς ἀνύψωσιν τοῦ πνεύματος ἡμῶν εἰς ἰδέας ὑψηλοτέρας, δικαιοτέρας καὶ ἀληθεστέρας, νὰ ἐνισχύωμεν τὸ λογικόν μας πρὸς τελειοποίησιν τῆς συνειδήσεως καὶ τῶν κρίσεών μας, καὶ τὴν προαγωγήν των εἰς πληρεστέραν βεβαιότητα καὶ ἀντιλήψεις βαθυτέρας καὶ μᾶλλον ἐκτεταμένας, νὰ καθαρίζωμεν καὶ ἀναπτύσσωμεν τὰ αἰσθήματά μας, ἵνα καλλίτερον ἐκτιμῶμεν πᾶν ὅ,τι ὡραῖον ὠφέλιμον καὶ καλόν· νὰ ἀνυψώσωμεν τέλος τὰς ἀφοσιώσεις μας, ἵνα καταστήσωμεν αὐτὰς ἀνταξίας τῆς εὐγενοῦς καὶ θείας καταγωγῆς των καὶ ἀπολαύσωμεν ἐξ αὐτῶν ὅσῳ τὸ δυνατὸν μεγαλειτέραν εὐτυχίαν.

Καθ' ὅλας αὐτὰς τὰς πράξεις ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει εἰς ἑαυτὸν νὰ ἐνεργῇ διὰ μόνον τὸ καλόν, καθόσον μόνον τὸ καλὸν εἶνε ὁ ἐκ προνοίας νόμος τῆς δημιουργίας, τὸ δὲ ποιεῖν τὸ κακόν, ἢ μὴ πράττειν τὸ καλόν, εἶναι προσβολή, καταπάτησις τοῦ νόμου τούτου· τὸ εἶναί δέ τινα ἔνοχον τῆς καταπατήσεως ταύτης, ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ εἶναι ὑπεύθυνον ἐπ' αὐτῇ, καὶ συνεπῶς, πρὸς βλάβην τοῦ ἑαυτοῦ του.

Τὸ νὰ παραμελῇ τις τὴν σωματικήν του εὐεξίαν, ἢ νὰ θυσιάζῃ αὐτὴν εἰς ἰδέας τινὰς ἀποχῆς καὶ στερήσεων, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι εὐαρεσκείας εἰς τὸν Θεόν, οὐδὲν ἄλλο εἶνε, εἰμὴ πλάνη, διότι, καὶ πάλιν τὸ ἐπαναλαμβάνομεν, ἂν πᾶς ἄνθρωπος ἐνήργει τοιουτοτρόπως, ἐγκαρτερῶν εἰς τὰς στερήσεις ταύτας, ἡ ἀνθρωπότης θὰ κατεστρέφετο, τοῦθ' ὅπερ ἀντιστρατεύεται πρὸς τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖον κατὰ συνέπειαν δὲν δύναταί τις νὰ εὐχαριστήσῃ, ἀντιπράττων οὕτως εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ ἔργου του.

Τὸ νὰ παραμελῇ τις τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πνευματικῶν του ἰδιοτήτων, ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἀποτυχίαν, ἐξ ἰδίας δὲ ὑπαιτιότητος, τοῦ ἐν τῇ φύσει προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ νὰ παραβλέπῃ δέ τις τὰς συμπαθείας του, ταὐτὸν ἐστὶ νὰ ἐγκαταλείπῃ, ἀνωφελῶς δέ, διὰ τὸν ἴδιον ἑαυτόν του τὸ ὡραιότερον τοῦ Δημιουργοῦ δῶρον, τὴν ἰδιότητα δηλαδὴ τοῦ ἀγαπᾶν. Τὸ νὰ παραμελῇ τις τέλος τὸ ποιεῖν τὸ καλόν, ἐξισοῦται πρὸς ἀπώλειαν μέρους τῆς ἰδίας αὐτοῦ εὐτυχίας, ἀποτυχίαν τοῦ προορισμοῦ του καὶ ὑποβολὴν εἰς τὰς ἐπακολουθούσας τὰ σφάλματά του τύψεις τοῦ συνειδότος.

Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ συνοψίσωμεν ἐν συντομίᾳ τὰ πρὸς ἑαυτὸν καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἕπεται. Ὀφείλει νὰ γνωρίσῃ ἑαυτόν, νὰ ἐπιζητῇ τὴν σωματικήν του εὐεξίαν, νὰ τελειοποιῇ τὰς πνευματικάς του ἰδιότητας, νὰ μελετᾷ ἀκαταπαύστως τὸ ἀγαθόν, νὰ τὸ ἐπιζητῇ καὶ νὰ τὸ ἐκτελῇ πάντοτε, καὶ νὰ παραδίδηται εὐχαρίστως εἰς τὰς ἀφοσιώσεις τὰς ὁποίας ὁ Θεὸς ἔταξεν ὡς τὰ πλουσιώτερα στοιχεῖα τῆς ἐπὶ τῆς γῆς εὐτυχίας μας. Ἐν ἑνὶ λόγῳ, τὸ πρὸς ἑαυτὸν τοῦ ἀνθρώπου καθῆκον εἶναι τὸ νὰ ἐνεργῇ πρὸς τὸν μόνον σκοπὸν καὶ ἀπόκτησιν τῆς ὅσον οἷόν τε μεγαλειτέρας φυσικῆς, πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς εὐεξίας του.

(Ἕπεται συνέχεια)

1. Συνέχεια ἰδὲ σελ. 225.

ΓΝΩΜΑΙ

ΠΑΛΑΙΩΝ ΚΑΙ ΝΕΩΝ

Ἔστω ἄνθρωπός τις νέος, ὡραῖος, πλούσιος καὶ εὐυπόληπτος· ἵνα δυνηθῇ τις νὰ κρίνῃ περὶ τῆς εὐδαιμονίας αὐτοῦ, ὀφείλει νὰ γνωρίσῃ ἄν, πρὸς τοῖς ἄλλοις, εἶναι φαιδρός· τἀνάπαλιν δέ, ὅταν εἶνε φαιδρός, ὀλίγον σημαίνει ἡ νεότης ἢ τὸ γῆρας αὐτοῦ, ὀλίγον ἐνδιαφέρει ἂν εἶνε καλλίσωμος ἢ κυφός, πλούσιος ἢ πτωχός· εἶναι εὐδαίμων.

Σχοπεγχάουερ.

Πᾶς μωρὸς εἶναι συγχρόνως καὶ μονομανής, κατεχόμενος ὑπὸ τῆς μονομανίας ὅτι δὲν εἶναι μωρός.

Βέντσελ Στερνάου.

Ἄλλοτε αἱ πλουσιώτεραι χῶραι ἦσαν ἐκεῖ ὅπου ἡ φύσις ἦτο ἀρίστη· σήμερον ὅμως τοιαῦται εἶναι ἐκεῖναι, ἐν αἷς οἱ ἄνθρωποι εἶναι μᾶλλον ἐργατικοί.

Μπουκλε.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Αἱ πρόοδοι τῆς ὑποδηματοποιίας

Δέκα τρία μόνον λεπτὰ πρὸς κατασκευὴν ζεύγους γυναικείων ὑποδημάτων εἶναι βέβαια ταχύτης ἐργασίας πρωτοφανής. Εἶναι ὅμως ἀληθὲς καὶ τὸ πρᾶγμα ἐσημειώθη ἐν Ἀμερικῇ. Ὁ διευθυντὴς μεγάλου ὑποδηματοποιείου διωργάνωσε τὸ πείραμα τοῦτο συναθροίσας μίαν ἡμέραν τοὺς δεξιωτέρους ἐργάτας διὰ ν' ἀποδειχθῇ ποῖον εἶναι τὸ βραχύτατον διάστημα τοῦ χρόνου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου δύναται νὰ κοπῇ, νὰ ῥαφῇ καὶ νὰ τελειωθῇ ζεῦγος ὑποδημάτων. Περιττὸν νὰ προστεθῇ ὅτι τὸ πλεῖστον τῆς ἐργασίας ἐκτελεῖται διὰ τῆς μηχανῆς.

Ῥῶσος γίγας

Κατὰ τοὺς ἀνθρωπολόγους ὁ μεγαλείτερος γνωστὸς γίγας εἶναι εἷς ῥῶσος ὀνόματι Μαχώ, υἱὸς χωρικοῦ. Ἔχει ἀνάστημα μέτρων 2,38 καὶ ὑπερβαίνει καθ' ὅλην τὴν κεφαλὴν καὶ τοὺς θεωρουμένους ὡς ὑψηλοτέρους ἀνθρώπους. Οἱ γονεῖς, οἱ ἀδελφοί του ἔχουσιν ἀνάστημα κανονικόν, ὑψηλότατος ὅμως ἦτο ὁ πάππος του. Διὰ τὸν ὕπνον ὁ Μαχὼ ἠναγκάσθη νὰ κατασκευάσῃ κλίνην ἐπίτηδες δι' αὐτὸν σιδηρᾶ, καὶ στερεάν. Ἔχει δὲ ὄρεξιν τρομακτικήν. Χρειάζεται εἰς κάθε γεῦμά του τετραπλάσιον ποσὸν κρέατος ἄρτου καὶ χόρτων ἢ ὅσον οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι.

Τὸ ἀντίγραφον τῆς μάμμης.

Ὁ Ἀλέξανδρος Βάττεμβεργ, νεώτατος ἀκόμη καὶ μὴ ἔχων χρήματα διὰ τὰ μικρά του ἔξοδα, ἐσκέφθη νὰ γράψῃ πρὸς τὴν ὑψηλήν του μάμμην, τὴν ἀείμνηστον βασίλισσαν Βικτωρίαν, διὰ νὰ ζητήσῃ παρ' αὐτῆς. Ἐκείνη τῷ ἀπήντησεν ἀρνουμένη καὶ ὑποδεικνύουσα αὐτῷ ὅτι ὤφειλε νὰ εἶνε πλέον οἰκονόμος διὰ νὰ μὴ μένῃ ἀπένταρος.

Μετά τινας ἡμέρας ἔλαβε δευτέραν ἐπιστολὴν προερχομένην ἐκ μέρους τοῦ ἐγγονοῦ της. « Ἀγαπητὴ μάμμη, ἔλεγεν ὁ πρακτικὸς νεανίσκος, δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θὰ μάθητε εὐχαρίστως ὅτι δὲν θὰ σᾶς ἐνοχλήσω πρὸς τὸ παρὸν διὰ χρήματα, διότι ἐπώλησα τὴν τελευταίαν ἐπιστολήν σας ἀντὶ 30 σελινίων εἰς ἕνα φίλον μου . . .»

Ὁ πλέον πολυφάγος λαός

Ποῖος λαὸς τῆς ὑφηλίου διακρίνεται διὰ τὴν μεγαλειτέραν ὄρεξιν καὶ διὰ τὴν μεγαλειτέραν ἀντοχὴν τοῦ στομάχου του ; Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἠσχολήθη εἷς ἄγγλος δημοσιογράφος, ὅστις μετὰ περιοδείαν τῆς ὑφηλίου καὶ ἐξακρίβωσιν τῆς καταναλισκομένης τροφῆς παρὰ τῶν ὑγιεστέρων ἀντιπροσώπων ἑκάστης φυλῆς, κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὴν μεγαλειτέραν στομαχικὴν ἀντοχὴν ἔχει ὁ Αὐστραλιανός. Οὗτος, κατὰ τὴν γενομένην παρὰ τοῦ ἄγγλου ἐπιστήμονος ἐξακρίβωσιν, καταναλίσκει ἐτησίως 219 χιλιόγραμμα κρέατος, ἤτοι τρώγει διπλάσιον ποσὸν κρέατος περιπλέον ἀπὸ τὸν Ἄγγλον, τριπλάσιον ἀπὸ τὸν Γάλλον καὶ πενταπλάσιον ἀπὸ τὸν Γερμανόν. Ἐκτὸς τοῦ κρέατος ὁ Αὐστραλιανὸς καταναλίσκει ἐτησίως 200 χιλιόγραμμα ἀλεύρου, 50 χιλιόγραμμα σακχάρεως καὶ 248 χιλιόγραμμα γεωμήλων. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους οἱ κάτοικοι τῆς Αὐστραλίας πίνουσι πολὺ ὀλίγον.

Τὸ παλαιότατον χειροτέχνημα

Ἓν χειροτεχνικὸν κέντημα, τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς πραγματογνώμονας εἶναι τὸ παλαιότατον τοῦ κόσμου ἐργόχειρον, χρονολογούμενον ἀπὸ τριάκοντα καὶ τεσσάρων αἰώνων, εἶναι ἐκτεθειμένον εἰς μίαν προθήκην τῆς Σχολῆς τῶν Τεχνῶν ἐν Λονδίνῳ, ὅπου εἶναι ἀντικείμενον ἀπλήστου περιεργείας.

Τὸ κέντημα τοῦτο ἐχρησίμευσεν εἰς τὸν ἐνταφιασμὸν τοῦ βασιλέως Ἀμεναχὲπ τῆς Αἰγύπτου (1400 π. Χ), ἀνεκαλύφθη δὲ κατὰ τὸν παρελθόντα Φεβρουάριον ἐντὸς τύμβου ἐκ τῶν τελευταίως προελθόντων εἰς τὸ φῶς ἐν τῷ νεκροταφείῳ τῶν Θηβῶν. Ἔχει ὡραῖον σχέδιον, ἀλλὰ δυστυχῶς εἶναι ὀλίγον ἐφθαρμένον, μαρτυρεῖ δὲ τέχνην ἀρκετὰ προηγμένην. Πλὴν τούτου, τὸ ἀρχαιότερον τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν ποικιλτικὸν ἐργόχειρον ἀνήκει εἰς τὸν αἰγυπτιολόγον Νεβμπερῆ, ὅστις τὸ ἐδάνεισεν εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν Σχολὴν τοῦ Λονδίνου μετὰ 50 ἄλλων ἔργων τῆς βελόνης, προερχομένων ἐκ Κύπρου, Ῥόδου, Κρήτης Ἀδριανουπόλεως καὶ Θεσσαλονίκης, τὰ ὁποῖα πάντα ἀνάγονται εἰς τὴν ἀπωτάτην ἀρχαιότητα.

Περίεργον μηχάνημα

Παράδοξοι δοκιμαὶ ἔγειναν τελευταίως ἐν Ἀμερικῇ διὰ μηχανήματος μαγνητικο-ἠλεκτρικοῦ, τὸ ὁποῖον ἐφεῦρεν ὁ υἱὸς τοῦ πεφημισμένου ἀμερικανοῦ ἐπιστήμονος Ἔδισσον. Τὸ μηχάνημα τοῦτο ἔχει τὴν θαυμαστὴν ἰδιότητα νὰ εὐκολύνῃ τὴν διανοητικὴν ἐργασίαν τοῦ ἐμπορίου. Αἱ δοκιμαὶ ἔγειναν ἐπὶ δύο μαθητῶν μιᾶς σχολῆς, τῶν αὐτῶν δυνάμεων καὶ τῆς αὐτῆς ἀξίας, εἰς τοὺς ὁποίους ἐδόθησαν τὰ αὐτὰ πρὸς λύσιν προβλήματα. Ἐπὶ τοῦ ἑνὸς μόνον μαθητοῦ ἐξήσκησε τὴν ἐπίδρασίν του τὸ λαμπρὸν μηχάνημα, ὁ δὲ ἕτερος διέμεινεν εἰς τὴν φυσικὴν αὐτοῦ κατάστασιν. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο ὅτι ὁ πρῶτος πολὺ ταχύτερον καὶ εὐχερέστερον ἐξετέλεσε τὴν δοθεῖσαν ἐργασίαν ἢ ὁ δεύτερος.

Ἡγεμονικὰ ἀντίγραφα.

Νεαρὰ κόρη ἐξ Ἑλβετίας διαμένουσα ἐν Κωνσταντίᾳ ἔχει περίφημον συλλογὴν αὐτογράφων. Τελευταίως ἔσχε τὴν ἰδέαν νὰ γράψῃ εἰς ἅπαντας τοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης παρακαλοῦσα αὐτοὺς νὰ τῇ στείλωσι τὰ ἰδιόγραφά των. Εἷς μόνος ἡγεμὼν τῇ ἀπήντησεν, ὁ αὐτοκράτωρ Γουλιέλμος. Εἰς τὴν εὐχαριστήριον ἐπιστολήν, ἣν τῷ ἀπηύθυνεν ἡ νεαρὰ κόρη, τῷ ἐξέθεσε τὴν ἀποτυχίαν της καὶ παρεκάλεσεν αὐτὸν συνάμα νὰ παράσχῃ τὴν ὑψηλὴν βοήθειάν του εἰς τὴν συλλογὴν τῶν αὐτογράφων. Ὁποία δὲ ὑπῆρξεν ἡ χαρά της, ὅταν μετά τινας ἡμέρας ἔλαβε φάκελλον ἐπὶ συστάσει, περιέχοντα αὐτόγραφα τῶν περισσοτέρων ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης.